

Mladi za napredek Maribora 2018

35. srečanje

**Petdeset odtenkov slovenskih frazemov:
kako z zlato sredino presekatı govorniško sivino**

RAZISKOVALNO PODROČJE: SLOVENSKI JEZIK

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: NIKA SKUŠEK
Mentor: TJAŠA MARKEŽIČ
Šola: PRVA GIMNAZIJA MARIBOR

2018, Maribor

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	HIPOTEZE	2
3	METODOLOGIJA	2
4	DRUŽBENA ODGOVORNOST	3
5	TEORETIČNA IZHODIŠČA	4
	5.1 Obravnava frazeologije v srednješolskih učbenikih.....	4
	5.2 Frazeologija v znanstveni literaturi	6
	5.3 Slovar slovenskih frazemov	8
6	PRAKTIČNI DEL	9
	6.1 Frazemi glede na oznake.....	9
	6.2 Frazemi glede na izvor	11
	6.2.1 Frazemi, ki izvirajo iz vidnih in/ali fizičnih lastnosti	12
	6.2.2 Frazemi, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil	15
	6.2.3 Frazemi, ki izvirajo iz druge književnosti.....	16
	6.2.4 Frazemi zgodovinskega izvora	16
	6.2.5 Frazemi, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti	19
	6.3 Barve v frazemih.....	22
	6.3.1 Modra.....	23
	6.3.2 Rumena	25
	6.3.3 Siva	27
	6.3.4 Rjava	28
	6.3.5 Zlata	30
	6.3.6 Zelena.....	33
	6.3.7 Rožnata	36
	6.3.8 Bela	37
	6.3.9 Črna.....	44
	6.3.10 Rdeča.....	50
7	NOVA SPOZNANJA Z DISKUSIJO	53
8	SKLEP	55
9	VIRI IN LITERATURA	57

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Modra barva v frazemih	24
Preglednica 2: Rumena barva v frazemih.....	26
Preglednica 3: Siva barva v frazemih.....	27
Preglednica 4: Rjava barva v frazemih	29
Preglednica 5: Zlata barva v frazemih.....	30
Preglednica 6: Zelena barva v frazemih	34
Preglednica 7: Rožnata barva v frazemih.....	37
Preglednica 8: Bela barva v frazemih	38
Preglednica 9: Črna barva v frazemih	45
Preglednica 10: Rdeča barva v frazemih.....	51

POVZETEK

Raziskovalna naloga se osredotoča na barve v frazemih slovenskega jezika. Proučila sem različne definicije osnovne frazeološke enote, ki sem jih nato med seboj primerjala, raziskala frazeologijo kot jezikoslovno vedo in predstavila glavni jezikovni vir, iz katerega sem črpala gradivo za svojo raziskavo – *Slovar slovenskih frazemov*. Zbrala sem frazeme, v katerih se pojavljajo barve, in tiste, ki v svojem prenesenem pomenu izražajo barvne odtenke, ter jih nato analizirala z različnih vidikov. Razvrstila sem jih glede na kvalifikatorje, s katerimi so označeni, preverila njihov izvor in razmislila o njihovem pomenu v povezavi s posameznimi barvnimi odtenki. Raziskovalna naloga dokazuje, da je raba tovrstnih frazemov v vsakdanjem jeziku dokaj razširjena, da so izvorno zelo raznoliki ter da odražajo tradicijo, navade in kulturo slovenskega jezikovnega prostora.

Ključne besede: slovenski jezik, frazeologija, frazem, barve

ZAHVALA

Za izjemno pomoč pri izdelavi raziskovalne naloge se zahvaljujem mentorici, ki mi je s svojimi nasveti, strokovnim znanjem in večnim optimizmom močno olajšala potek dela, me spodbujala ter nalogo navsezadnje še lektorirala. Zahvaljujem se tudi uslužbencem šolske knjižnice, ki so mi bili vedno pripravljene pomagati pri težavah z viri in njihovim navajanjem, ter seveda svojim prijateljem za podporo, predloge in tehnično pomoč. Nazadnje pa bi se zahvalila še družini, ki je prenašala vse moje razlage o "zanimivostih" raziskovalne naloge.

1 UVOD

Tema moje raziskovalne naloge so barve v frazemih. Z njimi se pogosto srečujemo, a se tega sploh ne zavedamo. Sama sem se s frazeologijo nekoliko seznanila v osnovni šoli, kasneje pa to znanje poglobila v drugem letniku gimnazije. Na žalost sem dobila vtis, da se tej temi ne posvečamo dovolj; frazemi so velikokrat le površno predstavljeni, ni podanih veliko primerov njihove rabe, pa tudi družba nas ne spodbuja k njihovi uporabi. So pomemben del našega jezika in kulturne dediščine, česar pa se pogosto ne zavedamo. Prav zaradi tega problema sem se začela zanimati za raziskovanje frazemov, ker pa me poleg tega zanimajo tudi pomeni in posledično vplivi različnih barv, sem se odločila, da oboje združim v svoji raziskovalni nalogi.

V teoretičnem delu raziskovalne naloge bom predstavila frazeologijo kot jezikoslovno vedo o preučevanju frazemov, raziskala različne definicije osnovne frazeološke enote, razmislila o vidikih raziskovanja frazemov in se na kratko posvetila tudi zgradbi osrednjega vira naloge, *Slovarja slovenskih frazemov*. Ker se pri tem osredotočam predvsem na barve v frazemih, bom podrobneje predstavila pomen barv, njihovo simboliko v naši kulturi in vlogo v vsakdanjem življenju. Podrobneje pa bom opisala prav tiste barve, ki se pojavljajo v slovenskih frazemih. Zanimale me bodo tudi dosedanje znanstvene raziskave obravnavane teme.

V drugem, praktičnem delu naloge bom zbrala vse frazeme iz Kebrovega *Slovarja slovenskih frazemov*, ki kot sestavino vsebujejo barvo ali pa le-to izražajo v svojem pomenu, in jih analizirala z različnih vidikov. Najprej jih bom razvrstila glede na kvalifikatorje in izvor, v nadaljevanju naloge pa jih bom proučila po posameznih barvah. Pri slednjem bom preverjala, ali se pomen frazema ujema s pomenom, ki ga izraža barva. Razmislila bom tudi, ali je barva kako povezana z izvorom frazema, morda tudi s kvalifikatorjem, in izpeljala ustrezne zaključke.

2 HIPOTEZE

Med pripravo raziskovalne naloge sem oblikovala naslednje hipoteze:

- Barve imajo pomembno vlogo v vsakdanjem življenju, kulturi in umetnosti, posebno mesto pa zavzemajo tudi v jeziku.
- Barve imajo dobesedni, metaforični, metonimični in simbolni pomen v slovenskih frazemih.
- Barve, ki se najpogosteje pojavljajo v frazemih slovenskega jezika, so bela, rdeča in črna.
- Obravnavani frazemi so označeni z različnimi kvalifikatorji in so izvorno zelo raznoliki.
- Barve v frazemih lahko smiselno povežemo z izvorom posameznih frazemov.
- Barve v frazemih so povezane s pomenom posameznih frazeoloških enot.

3 METODOLOGIJA

Pri oblikovanju raziskovalne naloge sem uporabljala naslednje metode:

- **Deskriptivna metoda:** raziskala sem različne definicije osnovne frazeološke enote, ki sem jih nato med seboj primerjala, proučila frazeologijo kot jezikoslovno vedo in predstavila glavni jezikovni vir, iz katerega sem črpala gradivo za raziskovalno nalogo – *Slovar slovenskih frazemov*.
- **Metoda zbiranja:** zbrala sem vse frazeme iz *Slovarja slovenskih frazemov*, v katerih se pojavljajo barve ali pa so te izražene v prenesenem pomenu.
- **Metoda analiziranja:** v praktičnem delu raziskovalne naloge sem analizirala zbrane frazeme z različnih vidikov.
- **Metoda sinteze:** nazadnje sem izpeljala še zaključke raziskovalne naloge in potrdila ali ovrgla svoje hipoteze.

4 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Družbena odgovornost je po definiciji Evropske unije iz leta 2011 odgovornost za vpliv na družbo, kar vključuje vpliv na ljudi, njihove organizacije in naravo. Izdelave raziskovalne naloge sem se lotila po tej definiciji, brez zlorabe in škodovanja. Trudila sem se biti čim bolj objektivna in ohranjati spoštovanje do kulture našega jezika. Pri svojem delu sem upoštevala naslednjih sedem načel družbene odgovornosti:

- **Odgovornost za vpliv:** raziskovalne naloge sem se lotila z namenom, da raziščem uporabo slovenskih frazemov, ki vključujejo barve. Zanima me predvsem njihov izvor in povezava med izraženo barvo ter pomenom posameznega frazema.
- **Transparentnost – preglednost podatkov:** raziskovalna naloga je pregledno razdeljena na poglavja in podpoglavja, h katerim usmerja kazalo, ki bralcu pomaga pri iskanju želene vsebine. Da bi upoštevala tudi avtorske pravice, sem vire in literaturo navajala sproti ter še v posebnem poglavju.
- **Etično obnašanje:** pri pisanju raziskovalne naloge sem upoštevala etične vrednote, kot so poštenost, pravičnost in celovitost, da bi čim bolj zadostila načelom družbene odgovornosti.
- **Spoštovanje interesov deležnikov/interesnih skupin:** pri oblikovanju naloge nisem upoštevala le svojih interesov, ampak interese celotne družbe. Pri tem nisem nikogar kritizirala ali kako drugače žalila. Poskušala sem ostati čim bolj objektivna, pri čemer pa sem dopuščala možnost lastne interpretacije podatkov, seveda ob utemeljenih razlogih in ustreznem znanju.
- **Spoštovanje vladavine prava:** raziskovalna naloga je bila zapisana po načelih pravne države, spoštuje pravni red in je oblikovana po vseh danih pravilih.
- **Spoštovanje mednarodnih norm obnašanja:** naloga spoštuje mednarodne norme vedenja, ob čemer upošteva načelo spoštovanja pravne države.
- **Spoštovanje človekovih pravic:** v raziskovalni nalogi so upošteevane človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na vero, spol, barvo kože in drugo.

5 TEORETIČNA IZHODIŠČA

5.1 Obravnava frazeologije v srednješolskih učbenikih

S frazemi sem se prvič srečala pri slovenščini v drugem letniku gimnazijskega programa. Poznala sem že nekatere frazeme, ki vsebujejo/omenjajo barvo, vendar pa sem pri pisanju raziskovalne naloge spoznala, da je teh še mnogo več. Večina srednješolskih učbenikov obravnava frazeme le na strani ali dveh, kjer so predstavljene osnovne informacije z le malo primeri. Obravnavala sem poglavja o stalnih besednih zvezah v učbenikih *Na pragu besedila 2*, *Govorica jezika 2*, *Z besedo do besede 2* in *Barve jezika 2*.

V učbeniku *Na pragu besedila 2* je frazem definiran kot stalna besedna zveza, katere pomen ni napovedljiv iz pomenov njenih sestavin. Zanj je značilna stalnost pomena in oblike. Obliko pa seveda lahko nekoliko spreminjamo zaradi vključevanja v besedilo. Frazemi so razdeljeni na stavčne in nestavčne. Pregovori pravimo stavčnim frazemom, s katerimi je velikokrat izražena življenjska modrost ali nauk. V učbeniku je poudarjeno, da so frazemi slogovno zaznamovani in kot taki za uradovalna in strokovna besedila niso primerni. Pogosto jih uporabljamo v zasebnih neuradnih okoliščinah, najdemo pa jih tudi v umetnostnih in publicističnih besedilih kot sredstvo vrednotenja. Na kratko je predstavljena tudi frazeologija (preučuje frazeme), pri čemer je zapisano, da so frazemi zbrani in popisani v frazeološkem slovarju. Ob tem pa so mnogi frazemi zbrani v obeh izdajah *SSKJ* v posebnem delu slovarskega sestavka, tj. frazeološkem gnezdu. Med konkretnimi primeri pa je naveden le en frazem, ki vsebuje barvo: *vlada je prižgala zeleno luč za podražitev bencina* (Križaj Ortar, 2009, str. 13–15).

Frazem v učbeniku *Z besedo do besede 2* je prav tako definiran kot stalna besedna zveza, uporabljena v prenesenem pomenu. Značilno je, da imajo vedno enak pomen, ki se ga moramo naučiti skupaj z obravnavanim frazemom. Poudarjeno je, da so vedno subjektivni, zato jih ne uporabljamo v uradovalnih besedilih, v strokovnih pa le, kadar želimo pritegniti bralce. Za frazeme je značilna stalnost oblike, torej jih ne moremo poljubno spreminjati, razen kadar je to nujno zaradi vključevanja v stavek. V učbeniku so frazemi deljeni na nestavčne oz. rekla in stavčne oz. rečenice ali pregovore. S slednjimi je pogosto izražena kakšna življenjska resnica, zato jih pogosto uporabljamo v naslovu ali za izražanje sporočila besedila. Omenjene so tudi prenovitve frazemov, na primer kadar novinarji uporabljajo frazeme, da bi pritegnili

bralce, a jih nekoliko spremenijo, tako da je pomen neposredno povezan s temo. Tudi v tem učbeniku je omenjen le en frazem, ki vsebuje barvo (*biti črna lisa*) (Vogel, 2016, str. 158).

V učbeniku *Govorica jezika 2 in 3* so frazemi zgolj skopo opisani. Omenjeno je, da so to že ustaljene besedne zveze, ki jim zato pravimo stalne besedne zveze, in da so nekatere od teh obdržale svoj pomen, v drugih pa ga lahko tudi povsem izgubijo. Le-tem pravimo frazemi, ki pa so lahko dvo- ali večbesedni. Frazemom, ki so sestavljeni le iz besedne zveze, pravimo rekla, tistim, ki so celotne povedi, pa stavčni frazemi oz. rečenice (npr. pregovori). V odstavku, ki govori o slovarjih, je sicer omenjen frazeološki slovar, vendar ni natančneje predstavljen. Med primeri pa ni izpostavljen noben frazem, ki bi vseboval barvo (Zajc Berzelak, 2008, str. 20).

Frazem je v učbeniku *Barve jezika 2* ponovno definiran kot stalna besedna zveza, ki pa jo uporabljamo v prenesenem pomenu. Frazemi imajo določen pomen in obliko, zato jim ne moremo dodajati ali odvzemati besed, lahko pa jih prilagodimo povedi. Delijo se na rekla (del povedi) in rečenice (samostojne povedi). Rečenice so poimenovane tudi kot reki ali pregovori, s katerimi pogosto izražamo nauke in življenjske modrosti in so del narodne kulturne dediščine ter ljudskega izročila. Prav tako je omenjeno, da so frazemi slogovno zaznamovani in jih zato ne moremo uporabljati v vseh besedilih. Novinarji jih pogosto uporabljajo v naslovih, da pritegnejo bralce, pri tem pa frazeme pogosto prenovijo, torej delno preoblikujejo, da jih bolje povežejo s temo članka. Tudi v tem učbeniku je na kratko predstavljena frazeologija in omenjeno frazeološko gnezdo v *SSKJ*, kjer lahko najdemo frazeme. Omenjen je frazeološki slovar, kot primer sta navedena *Slovar slovenskih frazemov* in zbirka *Reki in pregovori na Slovenskem*. Za razliko od preostalih učbenikov omenja tudi spletne zbirke slovenskih frazemov, kot sta elektronska različica *Slovarja slovenskih frazemov* in spletna stran frazemi.com. Dodatno so omenjene tudi težave pri prevajanju frazemov iz drugih jezikov ali v njih, saj jih ne moremo dobesedno prevesti, ampak po smislu ter prilagojeno jeziku in kulturi. Omenjen pa ni noben frazem, ki vsebuje barvo (Slemenjak, 2017, str. 35).

Ugotovila sem, da v srednješolskih učbenikih frazemi niso natančneje predstavljeni. V vseh je omenjeno, da so to stalne besedne zveze, ki imajo določen pomen in obliko, da so slogovno zaznamovani in da jih glede na stavčno oz. nestavčno obliko delimo na rekla ter rečenice. Le v učbenikih *Na pragu besedila 2* in *Barve jezika 2* so omenjeni tudi veda frazeologija,

frazološki slovar in frazeološko gnezdo v *SSKJ*, kjer lahko najdemo razne frazeme. Navdušilo me je, da so v učbeniku *Barve jezika 2* omenjeni tudi spletni viri, kjer lahko najdemo frazeme, saj je to v sedanjem času vedno bolj priljubljeno.

5.2 Frazeologija v znanstveni literaturi

Frazeologija je veda o frazeoloških enotah, obenem pa tudi skupek le-teh (Menac, 2007, str. 15; Toporišič, 1973/74, str. 273). Frazeologijo lahko proučujemo s širšega ali ožjega vidika. Širši vidik obsega jezikovne enote in njihove lastnosti: stalnost in večbesednost (frazeološke so tudi enote, kjer je pomen celote enak vsoti pomenov sestavin, npr. *spalna srajca*). Ožji vidik pa poleg stalnosti in večbesednosti proučuje tudi frazeološki pomen jezikovnih enot, ki označuje nemotiviranost pomena iz sestavin večbesedne enote, npr. *knjižni molj* (Jakop, 2006, str. 18).

V frazeologiji se pogosto pojavi dilema poimenovanja osnovne enote, na kar opozarja že Toporišič v članku *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije* (1973/74, str. 273). Izraz fraza, ki ga uporablja Pavlica v svojem večjezičnem frazeološkem slovarju, se mu zdi neterminološki. Pri tem ostaja možnost izraza frazeologizem (po Šanskem), vendar pa se je Toporišič raje odločil za izraz frazeologem. Izraz frazem dosledno uporablja Erika Kržišnik, ki njegovo uporabo utemeljuje na podlagi rabe tega pojma tudi v rusističnem jezikoslovju (Kržišnik, 2010, str. 84). Ker je v srednješolskih učbenikih in Kebrovem *Slovarju slovenskih frazemov* uveljavljen prav ta izraz, ga bom upoštevala tudi sama v svoji raziskovalni nalogi.

Frazemi se lahko proučujejo z različnih vidikov.

- **Strukturni vidik:** po Toporišiču (2004, str. 133) ločimo rečenice (z vrednostjo povedi, npr. pregovor *Zarečenega kruha se največ poje.*) in rekla (nimajo vrednosti povedi, npr. *rečeno storjeno*). Nadalje Toporišič (1973/74, str. 274) rečenice razdeli na pregovore, reke, izreke in prilike.
- **Skladenjski vidik:** frazeološke vrste so po Toporišiču (1973/74, str. 276–277) analogne besednim vrstam – glede na vlogo v stavku in jedro besedo v besedni zvezi; frazeološki samostalnik (npr. *višja sila*), frazeološki pridevnik (npr. *dobrega srca*), frazeološki prislov (npr. *na moč*), frazeološki glagol (npr. *iti na živce*), frazeološki

členek (npr. *tako rekoč*), frazeološki veznik (npr. *namesto tega da*), frazeološki predlog (npr. *s pomočjo*), frazeološki medmet (npr. *na svidenje*).

- **Pomenski vidik:** glede na predvidljivost pomena Toporišič (1973/74, str. 275–276) po zgledu Šanskega navaja štiri tipe frazemov: sestave (pomen frazema je enak vsoti pomenov posameznih njegovih sestavin, npr. *dnevna soba*), skupe (posamezne besede v njih imajo čisto poseben, enkratni pomen, npr. *kriva prisega*), sklope (to so frazemi s prenesenim pomenom, npr. *belo pogledati*) in zrasleke (frazeme, katerih pomena niti približno ne moremo uganiti iz besed, ki ga tvorijo, npr. *imeti za bregom*).

O semantičnih odnosih v frazeologiji je natančneje pisal Matej Rode (1975, str. 439–441), ki se je posvetil razmerju med obliko in pomenom frazemov. Izpostavlja pet različnih kombinacij: variantnost, sinonimija, antonimija, polisemija in homonimija.

- **Izvor frazemov:** po Toporišiču (1973/74, str. 278) je frazeme mogoče analizirati tudi s stališča jezika, v katerem so nastali, torej po izvoru. S tega vidika so frazemi slovenski in neslovenski. Širše gledano, upoštevajoč monografijo Antice Menac (2007, str. 16), so frazemi nacionalni (nastali v jeziku, v katerem se uporabljajo) in prevzeti (nastali v drugem jeziku).
- **Motivacijski vidik:** povezan je z izvornim vidikom; frazemi so lahko prevzeti iz grško-rimske kulture (npr. *trpeti Tantalove muke*), iz krščanstva ali bibličnih prizorov (npr. *biti v Adamovem kostumu*), iz književnosti oz. literarnih del (npr. *boriti se z mlini na veter*), lahko so zgodovinskega izvora (npr. *odkriti Ameriko*) ali pa izhajajo iz vsakdanjega življenja (npr. *na stara leta*) ... (Zeronikova, 2009, str. 14–15).
- **Funkcijski vidik:** vsak frazem v jeziku zastopa posebno funkcijo. Frazemi so tako lahko poimenovalni/nominalni, komunikacijski, nominativno-komunikacijski in brez specifične nominativne ali komunikacijske funkcije (Zeronikova, 2009, str. 14).
- **Stilistični vidik:** frazemi niso porazdeljeni po vseh vrstah besedil enako; kot ekspresivne jezikovne enote se v nekaterih besedilih načeloma ne pojavljajo ali se pojavljajo izjemoma, kar pomeni, da je taka raba besedilno zaznamovana (Kržišnik, 1998, str. 61). Erika Kržišnik je tako razdelila frazeme, uporabljene v umetnostnih, neumetnostnih in strokovnih besedilih. Druge zvrsti so lahko tudi publicistična, poljudnoznanstvena in praktičnosporazumevalna. Frazemi se najpogosteje uporabljajo v publicistiki, in to v besedilih, kjer pisec izraža svoje mnenje, vrednotenje in držo (Zeronikova, 2009, str. 16).

V raziskovalni nalogi se bom osredotočila na izvor frazemov in kvalifikatorje, s katerimi so označeni, saj menim, da je prav to relevantno za obravnavano temo.

5.3 Slovar slovenskih frazemov

Projekt oblikovanja *Slovarja slovenskih frazemov* si je že leta 1991 zadal leksikograf, onomastik, frazeolog in publicist, Janez Keber. Ker je obenem sodeloval tudi pri projektu *Slovarski del novega Slovenskega pravopisa*, je frazeološkemu slovarju namenil precej manj časa. Področju frazeologije se je posvečal predvsem v svojem prostem času in sproti objavljajl rezultate svojih raziskav. Šele leta 2000 se je Kebrov pravopisni projekt bližal h koncu, tako da se je končno lahko posvetil *Frazeološkemu slovarju slovenskega jezika*. S takšnim naslovom je leta 2003 izšel poskusni zvezek. Današnji *Slovar slovenskih frazemov* je nastal med projekti, ki potekajo v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU od leta 2001. Izdelan je po konceptu, objavljenem leta 2000 v *Jezikoslovnih zapiskih* (št. 6, str. 81–116). Slovar je precej obsežen, zajema namreč 1158 strani, v njem pa je zbrana večina frazemov iz različnih zvrsti slovenskega jezika. Razdeljen je na uvodni in slovarski del. V prvem so pojasnjeni njegov nastanek, zasnova in vsebina. V tem delu je Keber definirjal frazeološko enoto oz. frazem, pojasnil svojo razporeditev in obdelavo gradiva ter navedel literaturo. V slovarskem delu so abecedno po besednih iztočnicah oz. sestavinah frazemov zbrani frazeološki slovarski sestavki. Vsak je naveden tolikokrat, kolikor polnopomenskih sestavin vsebuje; kot te se pojavljajo le samostalnik, pridevnik, glagol, prislov, zaimек in števnik (predlogi in vezniki le izjemoma). Razlaga je iz ekonomičnih razlogov navedena le pri glavni besedni iztočnici, pri preostalih pa najdemo napotilo k tej.

V vsakem slovarskem sestavku je posamezni frazem predstavljen z naslednjimi sestavinami:

- **frazem v izhodiščni slovarski obliki** (glagoli v nedoločniku, samostalniki in pridevniki v imenovalniku);
- **zvrstne, stilne in druge oznake;**
- **slovnične oznake;**
- **razlaga** (ali razlage); možne sopomenke, protipomenke, sorodni frazemi ali enobesedni izrazi;

- **ponazoritve z zgledi** (iz Kartoteke za SSKJ, elektronske podatkovne zbirke *Nova beseda* in drugih spletnih, pisnih ali ustnih virov);
- **nastanek, izvor in motiv nastanka;**
- **primerjava** s tujejezičnimi frazemi.

Predvsem me je presenetilo, kako podrobno se je Keber lotil oblikovanja tega slovarja in koliko časa je preteklo od ideje zanj do same izdaje. Posebno pozornost je posvetil tudi vrsti in velikosti različnih pisav, s čimer je učinkovito pripomogel k preglednosti zbranega gradiva in olajšal prebiranje.

6 PRAKTIČNI DEL

V praktičnem delu raziskovalne naloge sem analizirala frazeme z barvno sestavino, zbrane po *Slovarju slovenskih frazemov*. Razvrstila sem jih glede na kvalifikatorje, s katerimi so v omenjenem jezikovnem priročniku označeni, ter glede na izvor. Oboje sem skušala smiselno povezati s pomenom barve v frazemu.

6.1 Frazemi glede na oznake

Pri zbiranju frazemov sem se osredotočala tudi na kvalifikatorje, ki sem jih po zgledu Irene Stramljič Breznik (*Frazemi s pomenom 'umreti' v SSKJ*, Poglavlje *Frazemi glede na oznake* na str. 270–273) razvrstila v naslednje skupine.

Stilno-plastni kvalifikatorji:

KNJIŽNO: *bela odeja, zagledati bel dan*

V KRŠČANSTVU: *sipati zlata kamena v korito*

VZNESENO: *bela smrt*

VZNESENO/V KRŠČANSKEM POMENU: /

PUBLICISTIČNO: *modra knjiga, rumena knjiga, prižgati zeleno luč za kaj, sestri za zeleno mizo, za zeleno mizo, zelena celina, zeleno zlato, v rožnatih barvah, bela karavana, bela kuga, beli sloni, črna celina, črne številke, črni kontinent, črno zlato, slikati koga/kaj v črnih*

barvah, v črnih barvah, biti v rdečih številkah, končati v rdečih številkah, rdeče številke, v rdečih številkah, znajti se v rdečih številkah

POGOVORNO: *rumeni tisk, beli cirkus, hudič ni tako črn kot, slikati vruga bolj črnega, kot je v resnici, vrug ni tako črn kot, rdeči križ*

NIŽJE POGOVORNO: /

ŽARGONSKO: *beli prah*

NAREČNO: /

NEVTRALNO: *bela knjiga, biti na črni listi, črna lista, črni fond, rdeč kot kri, Rdeči križ*

Ekspresivni kvalifikatorji:

EKSPRESIVNO: *biti modre krvi, imeti modro kri, modra kri, rumen kot limona, delati sive lase komu, ne delati sivih las komu, ne povzročati sivih las komu, siv kot ovca, siva eminenca, biti zlata duša, držati se zlate sredine, imeti zlato dušo, imeti zlato srce, kaj je [prava] zlata jama za koga, končati v zlati sredini, obetati zlate gradove, odkriti zlato jamo, ostati v zlati sredini, postati zlata jama, zidati zlate gradove v oblake, zlata duša, zlata jama, zlata knjiga, zlata sredina, zlate grade si obetati, zlati gradovi, biti zelen od zavisti, čakanje na zeleno luč, čakati na zeleno luč za kaj, dati zeleno luč za kaj, dobiti kaj za zeleno mizo, dobiti zeleno luč za kaj, dočakati zeleno luč za kaj, imeti zelene prste, imeti zeleno luč za kaj, izgubiti kaj za zeleno mizo, povzpeti se na zeleno vejo, priti na zeleno vejo, splezati na zeleno vejo, spraviti koga/kaj na zeleno vejo, zelen od jeze, zelen od zavisti, zelena miza, zlesti na zeleno vejo, gledanje skozi rožnata očala, gledati kaj v rožnati luči, gledati [na kaj] skozi rožnata očala, pogled skozi rožnata očala, rožnate volje, videti kaj skozi rožnata očala, videti kaj v rožnati luči, bel kakor prt, bel kakor repa, bel kot kreda, bel kot krpa, bel kot lilija, bel kot mleko, bel kot platno, bel kot smrt, bel kot sneg, bel kot vosek, bela kakor nevesta, bela kot nevesta, bela lisa, bela lisa na zemljevidu [česa], biti tak, da ga je treba iskati z lučjo [pri belem dnevu, podnevi], čakati [na] princa na belem konju, dober kakor beli kruh, iskanje koga/česa z lučjo pri belem dnevu, iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu], izobesiti belo zastavo, jasno kot beli dan, [kot] bela vrana, preobjesti se [belega] kruha, princ na belem konju, trgovanje z belim blagom, trgovec z belim blagom, trgovina z belim blagom, v beli svet, vitez na belem konju, biti črn kot noč, črn dan, črn kot cigan, črn kot hudič, črn kot katran, črn kot noč, črn*

kot oglje, črn kot zamorec, črna duša, črna kuga, črna luknja, črna nehvaležnost, črna ovca, črna pika, črna smrt, črne misli, črni dnevi, črni madež, črni oblaki se zbirajo nad kom/čim, črni oblaki se zgrinjajo nad kom/čim, črni petek, delati kot [črna] živina, dobiti črni madež, dobiti črno piko, doživeti črn dan, hudič ni tako črn kot, imeti črni madež, imeti črno dušo, imeti črno piko, imeti [svoj] črn dan, kaj ni tako črno kot, odpraviti črni madež, prislužiti si črno piko, slikati vruga bolj črnega, kot je v resnici, vdajati se črnim mislim, vrag ni tako črn kot, zaslužiti črno piko, [kot] rdeča nit, rdeč kakor mak, rdeč kakor makov cvet, rdeč kakor puran, rdeč kot kuhan rak, rdeč kot makov cvet, rdeč kot ogenj, rdeč kot puran, rdeč od jeze, rdeči petelin, spustiti rdečega petelina, ukrotiti rdečega petelina, vleči se kot rdeča nit

IRONIČNO: *zlata mladina*

EKSPRESIVNO/V KRŠČANSKEM OKOLJU: *čaščenje zlatega teleta, častiti zlato tele, zlato tele*

EVFEMISTIČNO/OLEPŠEVALNO: /

EVFEMISTIČNO/V KRŠČANSKEM OKOLJU: /

NIZKO: /

SLABŠALNO: *rjave srajce, črne srajce*

ŠALJIVO: /

Časovno-frekvenčne oznake:

STARINSKO: *rumen kakor vosek, beli ovratniki, bela suknja, nositi belo suknjo, pogledati z belim pogledom, črna kuga*

ZASTARELO: /

REDKO: *bela celina, imeti bela jetra*

6.2 Frazemi glede na izvor

Zanimal me je tudi izvor posameznih frazemov; tako sem jih razporedila glede na klasifikacijo Magdalene Zeronikove (2009, str. 14, 15) in Erike Kržišnik (1998, str. 58, 59),

kategorijo frazemi, ki izvirajo iz vidnih/fizičnih lastnosti, sem dodala sama. S pomočjo slovarskih sestavkov iz *Slovarja slovenskih frazemov* sem izvor frazemov natančneje razložila, razlago pa, če je to bilo mogoče, povezala z barvo, vsebovano v frazemu.

6.2.1 Frazemi, ki izvirajo iz vidnih in/ali fizičnih lastnosti

- **zelena celina**

Frazem *zelena celina* je nadomestno poimenovanje za Južno in Latinsko Ameriko, temelji pa na vidnem dojemanju Južne Amerike kot celine z največ gozdovi.

- **priti na zeleno vejo**

Sestavina zelena veja je prisposoba za rast narave spomladi in v prenesenem pomenu sporoča uspeh ter gmotno preskrbljenost. Pojavlja se skupaj z različnimi glagolskimi sestavinami.

- **zeleno zlato**

Temelji na metaforičnem poimenovanju surovin oz. kultur značilne zelene barve. Sestavina zlato kaže na njihovo vse večjo pomembnost v današnjem svetu.

- **bel kakor vosek**

Izvor te primere temelji na vidnih lastnostih voska, torej barvi. Pogosto se pojavlja tudi v obliki *rumen kakor vosek*, kar kaže na nestalnost te beline.

- **bel kakor prt**

Primeri je nastala na osnovi dejstva, da je bila nekoč večina prtov bela

- **bel kakor repa**

Tudi tukaj je povezava vzpostavljena preko barve, saj velja, da je najpogostejša vrsta repe bela repa.

- **bel kot kreda**

Temelji na dejstvu, da je kreda snov bele barve, kar se posredno navezuje na bledico človeškega obraza.

- **bel kot mleko**

Ta primeri prav tako temelji na splošnem vedenju, da je mleko bele barve.

- **bel kot platno**

Tudi platno je po navadi belo, od koder izvira primera *bel kot platno* in njena različica *bled kot platno*.

- **bel kot sneg**

Novozapadli sneg je prispodoba za belino, tudi bledico.

- **bela celina**

Poimenovanje *bela celina* je metaforično in se nanaša na Antarktiko, ki je splošno znana kot z ledom in snegom prekrita celina. Povezano je torej z belo barvo snega in ledu.

- **bela odeja**

Frazem lahko razdelimo na dve ločeni sestavini: bela, ki se nanaša na belino snega, in odeja, ki v prenesenem pomenu označuje plast, ki kaj pokriva.

- **jasno kot beli dan**

Temelji na predstavi, da je dan prispodoba za svetlost, jasnost, ki pa je že ojačana s sestavino beli.

- **rdeč kakor mak**

Nanaša se na izrazito rdečo barvo makovega cveta. V nekaterih drugih evropskih jezikih se uporablja tudi z glagolom zardeti.

- **rdeč kot puran**

Frazem je povezan z barvo puranovega vratu, ko se šopiri oz. razjezi.

- **rdeč kot kri**

Primeri je nastala na podlagi splošnega znanja, da je kri rdeče barve.

- **rdeč kot kuhan rak**

Tudi ta frazem temelji na vidni rdeči barvi kuhanega raka. Živ ima namreč dve barvili, rjavo in rdeče, vendar se nobeno ne izrazi. V vreli vodi pa rjavo barvilo razpade, zato se lahko v celoti uveljavi rdeče.

- **rdeč od jeze**

Zelo jezen človek je navadno zelo rdeč ali bled v obraz, od koder prihaja osnova za ta frazem.

- **Rdeči križ**

Ime organizacije, in posledično frazem, je nastalo zaradi njenega razpoznavnega znaka, tj. rdeči križ na belem polju.

- **rdeč kot ogenj**

Vse primere z ognjem temeljijo na naravnih lastnostih ognja, v tem primeru njegovi rdeči barvi.

- **rdeči križ**

Poimenovanje reševalnega vozila je nastalo zaradi razpoznavne oznake rdečega križa, ki služi za prepoznavanje in pridobivanje prednosti v prometu.

- **črn kot noč**

Navezuje se na temo, ki je tipična lastnost noči.

- **črn kot katran**

Primeri se je pojavila zaradi značilne črne barve katrana. V slovenščini se tako pogosto uporablja tudi primeri z ebenovino, ogljem in vranom.

- **črn kot oglje**

Tudi tukaj je osnova frazema značilna črna barva oglja.

- **črn kot zamorec**

Ta izraz je lahko nekoliko žaljiv, saj se nanaša na človeka črne rase, črnca. Primeri je torej utemeljena z barvo kože.

- **črn kot cigan**

Frazem je nastal na osnovi dejstva, da so cigani oz. Romi temnejše polti.

- **črno zlato**

Zlato je tukaj prisposoba za veliko vrednost, dragocenost in bogastvo, črna barva pa kaže na značilno barvo te "dragocenosti", npr. premog, nafta. Enak izvor ima tudi frazem *zeleno zlato*.

- **črna kuga**

Najverjetneje se navezuje na poimenovanje *črna smrt*, pri čemer pa sestavina črna še stopnjuje pomen kuge iz osnovnega in prenesenega vidika.

- **črna luknja**

Črna luknja je zgoščena kepa materije, ki jo ustvari dogorela zvezda. Ta ima tako močno polje gravitacije, da s površine ne more uiti svetloba ali kakšen drug delec. Naokoli se torej razteza le gravitacijsko polje. Kljub dokazom obstoja “črnih lukenj” pa se ta frazem uporablja v prenesenem pomenu za druga področja življenja ali pa kot primera.

- **črni oblaki se zbirajo nad kom/čim**

Nanaša se na značilne temne oblake, ki naznanjajo huda neurja, nevihte.

- **črna smrt**

Črna smrt se navezuje na kugo, za katero je značilno, da je umrli prekrit s temnimi lisami. Sam izraz pa se je uveljavil tudi kot pesniška prisposoba za smrt.

6.2.2 Frazemi, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil

- **zlato tele**

Izvira iz *Svetega pisma*, kjer je zlato tele simbol površnih vrednot v obliki kipa v nasprotju do vere. Zgodba govori, da je Izraelec Aron vлил zlato tele, medtem ko je Mojzes na gori Sinaj vsekoval deset božjih zapovedi, saj so ljudje od njega zahtevali, da jim naredi boga. Aron je v tej zgodbi grešnik, ker je zavračal živega boga in ustvaril podobo malika.

- **sipati zlata kamena v korito**

Skupaj s frazemom *metati bisere svinjam* izhaja iz *Svetega pisma*, njegov pomen pa je povezan predvsem s stereotipom, da so svinje neprimerne za kaj. V prenesenem pomenu se nanaša na duhovno plitve ljudi, ki ne znajo ceniti dane duhovne ali materialne dobrine.

- **črn kot hudič**

Frazem se je pojavil kot posledica predstav o hudiču, kakršen je opisan v krščanski veri. Ta mu navadno pripisuje same slabe lastnosti in hudodelstva.

6.2.3 Frazemi, ki izvirajo iz druge književnosti

- **v beli svet**

To je pesniška prispodoba, ki se nanaša na zunanji svet, svet izven domačega kraja ali domovine. S sestavino beli daje vtis vablljivosti in sanjskosti.

6.2.4 Frazemi zgodovinskega izvora

- **modra kri**

Ta frazem je k nam najverjetneje prišel s posredovanjem iz fr. *le sang bleu*, ta pa iz šp. *sangre azul*, kar se je nanašalo na plemiče, katerih koža je bila tako prosojna, da so bile skozi vidne modrikaste vene. Te pri temnopoltih Mavrih, ki so bili nižjega stanu, niso bile vidne, zato je ta lastnost veljala za dokaz odličnosti.

- **rumena knjiga**

Izraz izhaja iz fr. *Livre jaune*, tj. zbirka diplomatskih dokumentov, razpečevanih v francoskem parlamentu v rumenih platnicah. Tako se je imenovala tudi knjiga ruskih vojnih zakonov, veljavnih med letoma 1812 in 1830 v Litvi, ki je ime prav tako dobila po rumenih platnicah.

- **rumeni tisk**

Izvor ima v angl. *Yellow Press* (dnevnik, polni senzacionalnih, škandaloznih informacij, ki popačijo novice s tendenco šovinizma), ki ga je prvi uporabil Ervin Wardman l. 1895 v časopisu *New York Press*. Ta izraz je vzet iz prvega barvno tiskanega komiksa *The Yellow Kid*, ki je zgodnji poskus barvnega tiskanja newyorških časopisov.

- **siva eminenca**

Vzdevek je francoskega porekla, kjer so tako imenovali Tremblayja, kapucinskega meniha, čigar obleka je bila sive barve. Danes pa se pomen frazema nanaša predvsem na njegovo svetovanje in velik vpliv iz ozadja, saj je omenjeni menih deloval kot svetovalec francoskega kardinala Richelieua.

- **rjave srajce**

Rjave srajce oz. rjavosrajčniki so dobili ime po oblačenju v uniforme te barve. To so bili člani SA v nacistični Nemčiji, ki so varovali partijska srečanja, korakali na nacističnih zborovanjih in fizično napadali politične nasprotnike.

- **zlata sredina**

Avtor tega izraza je starorimski pesnik Horac v delu *Carminum libri II*, kjer je ta frazem uporabljen v latinski različici *aurea mediocritas* s pomenom 'ne preveč ne premalo, ampak kolikor je potrebno' in 'najboljša srednja pot med skrajnostmi'.

- **zlata jama**

Zlata jama predstavlja prostor pod površjem, kjer se koplje ruda, ki vsebuje zlato. Ker je zlato draga kovina, je izraz *zlata jama* postal sinonim za nekaj, kar prinaša velik dobiček.

- **zlata knjiga**

Zlata knjiga je spisek ljudi, ki so se s čim odlikovali, in se je sprva pojavila v Benetkah kot matica plemičev. Frazem omenja že Joža Glonar.

- **sesti za zeleno mizo**

Besedna zveza zelena miza je nastala na osnovi, da so bile mize, za katerimi so potekala pogajanja in posvetovanja, prekrte z zelenim prtom. Tako je tudi sama postala simbol za pogajanje, posvetovanje in druga odločanja.

- **bela knjiga**

Izvira iz angl. White Paper, ki je publikacija britanske vlade, namenjena za javno prodajo. Vsebuje zbirko informacij na določeno politično ali družbeno temo. Kasneje so podobne publikacije uveljavile tudi druge države.

- **izobesiti belo zastavo**

Frazem se je izoblikoval v času vojnih spopadov, kjer so v znamenje predaje ali pripravljenosti na pogajanje izobesili kos bele tkanine na drogu. Danes se je bela zastava vsesplošno uveljavila kot simbol predaje.

- **beli sloni**

Simbolika tega frazema temelji na pomenu belega slona kot svete živali, ki prinaša obilne padavine v Siamu, Laosu in Kambodži. Zgodba govori, da je kralj Siama

podaril svetega belega slona vsakemu od svojih podanikov, ki ga je želel uničiti. Vedel je namreč, da je sama vrednost slona manjša od stroškov njegovega vzdrževanja.

- **princ na belem konju**

Izvor ima v pravljicah, kjer princ na belem konju reši dekletke iz nevarnosti. Sopomenski frazem *vitez na belem konju* pa ima začetke v srednjem veku, kjer je veljal viteški običaj, da morajo reševati princeze ali mlada dekleta iz nevarnih položajev.

- **preobjesti se [belega] kruha**

Nekdaj je bil kruh, še posebej beli, redkejša dobrina kot danes. Osebe, ki so se ga lahko preobjedle, so torej živele v izobilju, kar pa jih je pogosto naredilo predrzne.

- **rdeče številke**

Nekoč so v trgovskih bilancah izgubo zapisovali z rdečimi, dobiček pa s črnimi številkami. Tako je v nasprotnem pomenu nastal tudi frazem *črne številke*. Zaradi negativne simbolike sestavine črn pa se včasih tudi izenačujeta.

- **rdeča nit**

V 18. stoletju so imele vrvi angleške mornarice po vsej dolžini vtakano rdečo nit, ki je označevala njihovo lastnino. Rdeča barva je namreč zastava angleške trgovske mornarice. Izraz naj bi v prenesenem pomenu prvi uporabil nemški pesnik Johann Wolfgang Goethe v romanu *Sorodne duše*.

- **črne srajce**

Frazem se je prvič pojavil v Italiji, kjer so tako imenovali italijanske fašiste, ki so bili med letoma 1921 in 1945 oblečeni v črne srajce. Zgodbo fašista slovenske krvi je v delu *Črna srajca* predstavil tudi F. Bevk.

- **črna ovca**

Pomen tega frazema je izrazito negativen. Po irski legendi naj bi namreč zli druidi uporabljali tri zlobne črne ovce, opremljene s črnimi bodicami, da se borijo proti prebivalcem pokrajine Munster, kateri niso plačevali davkov. Sam izraz pa temelji na simboliki črne barve in njeni redkosti pri ovcah. Izjemnost izraža tudi *bela vrana*, vendar le-ta v pozitivnem smislu.

- **garati kot [črna] živina**

Beseda živina se tukaj nanaša na vprežno živino (vol, konj, krava), pri tem pa je sestavina črna neobvezna. Izvira pa iz grobega ravnanja s temi živalmi v preteklosti, ki so bile zato pogosto črne od udarcev.

6.2.5 Frazemi, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti

- **zlata duša**

Ta frazem temelji na prenesenih pomenih besede duša (oseba, človek sploh; človek zlasti z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti). Sestavina zlat pa izraža številne pozitivne pomene, asociirane s to barvo, npr. zelo dober, dobrasrčen.

- **zlato srce**

Tudi tukaj ima osrednji pomen sestavina zlat, ki izraža dobroto in vzbuja pozitiven čustven odnos ter s tem poudarja pomen samostalnika, na katerega se nanaša.

- **zlati gradovi**

Frazem je nastal iz krajšanja frazemov *obetati zlate gradove, pričarati zlate gradove*. Motivno izhaja iz *zidati gradove v oblakih* in drugih različic tega frazema, ki predstavljajo nekaj nerealnega, neuresničljivega. Sestavina zlat le še stopnjuje prenesen pomen teh frazemov.

- **zlata mladina**

Izraz *zlata mladina* je relativno mlad, saj ga v slovenščini zasledimo le v novejših slovarjih. Izhajal naj bi iz dela francoske avtorice Élie Catherine Fréron. Pridevnik zlat je uporabljen ironično in temelji na domnevi, da so mladi, rojeni v bogate družine, pogosto razvajeni in moralno pokvarjeni.

- **delati sive lase komu**

Skupaj z različico *povzročati sive lase* temelji na dejstvu, da ljudem velike skrbi in stres povzročajo prezgodnje sivenje las. Najdemo pa ga lahko tudi v nikalni obliki (tj. *ne delati/povzročati sivih las komu*).

- **prižgati zeleno luč**

Izhaja s področja prometne signalizacije, kjer je zelena luč znamenje za prosto smer vožnje. Preneseno lahko pomeni odobritev, dovoljenje za kaj. Glagolska sestavina

prižgati še kaže na povezavo s semaforji, medtem ko se pri drugih različicah tega frazema ta povezava že zabrisuje.

- **zelen od zavisti**

Frazem temelji na dejstvu, da človek ob različnih čustvih izraža to z barvo obraza, ki prehaja od rdečice do bledice. Pri tem se zavisti pripisuje zelena barva.

- **zelen od jeze**

Tudi ta frazem izhaja iz prepričanja, da je zelo jezen človek rdeč ali bel v obraz.

- **imeti zelene prste**

Frazem je prišel k nam iz angleščine *to have a green tumb/finger*, kjer s to frazo označujejo ljudi, ki imajo osupljive vrtnarske uspehe.

- **bela kakor nevesta**

Primer je nastala iz dejstva, da so bile nekoč neveste večinoma oblečene v belo, čim lepše urejene in kot mlade po navadi tudi lepe. Izraz pa se ne uporablja samo za osebe, ampak tudi za nežive stvari (npr. cerkve, doline, mesta).

- **bel kot smrt**

Primer se nanaša na prisposodbo *bela smrt*, ki pooseblja smrt, oblečeno v belo. Zaradi pomenske bližine v slovenskem jeziku se pogosto pojavlja tudi v različici *bled kot smrt*.

- **iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]**

Frazem izraža pretiravanje, ki je opazno iz ironične povezave med iskanjem nečesa z lučjo pri belem dnevu.

- **bela karavana**

Izraz je sestavljen iz prenesenih pomenov: bela, ki se nanaša na smučarski oz. snežni, in karavana, ki pomeni skupino ljudi.

- **beli cirkus**

Podobno kot pri frazemu *bela karavana* se bela nanaša na sneg, cirkus pa označuje različne vrste tekmovanj na snegu.

- **imeti bela jetra**

Izraz se nanaša tudi na spolno aktivnejše ženske brez predsodkov, moške “babjeke” in bikova jajca ali prašnike. Ker otroci le-teh ne bi jedli, so jim matere pogosto govorile, da jejo bela jetra.

- **gledati [na kaj] skozi rožnata očala**

Sestavina rožnata očala je prispodoba za olepšano pojmovanje, videnje česa. Izhaja iz prenesenega pomena za rožnat (za človeka zelo ugoden, prijeten; olepšan, optimističen) in nasploh pozitivne simbolike rožnate barve.

- **rdeči petelin**

Pri več narodih petelin velja za simbol ognja in sonca, zato so rdečega petelina žrtvovali raznim bogovom. Kult petelina pa se je uveljavil tudi v obliki pločevinastih figur na slemenih streh, ki naj bi odvrčale strelo. Petelin naj bi namreč imel magično moč, njegovo petje pa naj bi odvrčalo zle duhove. Zaradi žarjave in lesketajoče se barve pa so ga že od nekdaj jemali za simbol plamena.

- **[kot] bela vrana**

Izhaja iz vedenja, da so vrane črne in ne bele. Sicer pa temelji na pozitivnih implikacijah bele barve, saj izraža redkost v dobrem smislu.

- **črna duša**

Besedna zveza je sestavljena iz prenesenega pomena za dušo, ki tukaj pomeni človeka zlasti z vidika njegovih značajskih in čustvenih značilnosti, ter črno, ki simbolizira hudobijo in zlobo.

- **črna celina**

To je metafora za Afriko in je nastala predvsem zaradi črne barve kože afriškega prebivalstva. Pojavlja se tudi sopomenka *črni kontinent* ali *črna Afrika*.

- **črn dan**

Frazem, ki se sicer pojavlja tudi v množinski obliki, temelji na prenesenem pomenu za črno barvo, ki izraža nekaj za človeka zelo neprijetnega.

- **črne misli**

Frazem se nanaša na sestavino črne, v smislu za človeka zelo neprijeten ali tak, ki izraža, vsebuje hudobijo, zlobo.

- **črni madež**

Izraz temelji na prenesenem pomenu besede madež, ki označuje nekaj moralno, nravno slabega. Pridevnik črni pri tem samostalnik le stopnjuje s svojimi negativnimi pomeni.

- **črni petek**

Po ljudskem verovanju že sam petek velja za nesrečen dan, sestavina črni pa to negativnost še stopnjuje. Podobno se pojavlja pri besedni zvezi *trinajsti petek*.

- **hudič ni tako črn kot**

Hudič je prisposoba za neko slabo, negativno stanje ali položaj (sestavino hudič lahko namreč tudi zamenjamo z besedo položaj), pri čemer pa črn ponovno služi za stopnjevanje samostalnika.

- **kaj ni tako črno kot**

Edini izvor je negativna simbolika črne barve, ki kaže na nekaj zelo neprijetnega, težavnega.

- **slikati vraga bolj črnega, kot je v resnici**

Izvor frazema je precej razviden, saj temelji na domnevnih lastnostih vraga oz. hudiča, v tem primeru, da je črne barve.

- **v črnih barvah**

Ponovno je v ospredju prenesen pomen sestavine črn, za človeka zelo neprijeten, ki vsebuje, izraža zlobo.

- **črna nehvaležnost**

Osnova je sestavina črna, ki s svojo negativno simboliko poudarja pomen samostalnika, na katerega se veže.

6.3 Barve v frazemih

Barve omogočajo razločevanje med posameznimi predmeti in pojavi, med drugim pa tem predmetom dajejo čustveno vsebino, v nas prebujajo domišljijo, intuicijo in vplivajo na naše občutje ter doživljanje sveta. So močno povezane z našim duhovnim, duševnim in socialnim

življenjem. Barve pri človeku povzročajo določene psiho-fiziološke učinke, vendar pa so njihovi pomeni odvisni tudi od tradicije in razvojnih dejavnikov posamezne kulture. Simbolika barv je še predvsem močno razvita v religijah, mitih, ljudskem slovstvu, umetnosti in literaturi. Pri njihovi simboliki, predvsem v literaturi, imajo pomembno vlogo subjektivni vtisi in emocije (Čeh, 2005, str. 91–92).

Jožica Čeh v znanstvenem članku *Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku* deli barve v frazemih glede na njihov pomen na dobeseden, metaforičen, metonimičen in simbolen. Dobesedna raba je pogosta v primerjalnih frazemih (*črn kot katran, bel kot sneg*). Metaforično motivirani frazemi temeljijo na podobi oz. kognitivnem, tj. spoznavnem modeliranju sveta (*črna ovca* – vedenje, da so črne ovce redke in kot take izstopajo med belimi sovrstnicami) in konceptualnih metaforah, njihov pomen pa je lahko prepoznaven, zato jih lažje prevedemo v tuje jezike kot simbolno motivirane frazeme. Pri metonimičnih barvnih frazemih gre za prostorsko, časovno ali kakšno drugo povezanost, npr. *črna smrt*, ki označuje kugo, pri kateri je okuženi prekrit s črnimi krastami. Medtem ko metafora zajema cel frazem, je pri simbolno motiviranem frazemu v simbolni funkciji le ena sestavina frazema, temelji torej na simbolnem poznavanju pomena določene sestavine, poznavanju barvne simbolike in določa razumevanje frazema kot celote (Čeh, 2005, str. 94–95).

V frazemih, ki sem jih obravnavala, se pojavljajo naslednje barve: modra, rumena, siva, rjava, zlata, zelena, rožnata, bela, črna in rdeča.

6.3.1 Modra

Modra velja za barvo zvestobe, predvsem pa modrosti in duha, asociirana je tudi z znanostjo, točnostjo in natančnostjo. Ker jo doživljamo kot oddaljeno in hladno, jo pogosto povezujemo z daljavo in neskončnostjo (z oddaljenostjo predmeti dobijo modrikast odtenek). Preko oddaljenosti pa je njen pomen povezan tudi s hrepenenjem, ob tem pa se preko velikosti (modra optično povečuje predmete) navezuje na bogove in božanskost. Kot tako so jo pogosto upodabljali v povezavi s plemstvom (Bernjak, 2012, str. 162). Nebesno modri barvi prav zato pripisujejo attribute božanskosti. Bogove so včasih upodabljali z modro kožo, saj jih je na nebu obdajala nebesna modrina, kar se je preneslo tudi na podobe plemičev. Ti naj bi imeli tako prosojno kožo, da so se skozi jo lahko videle žile, po katerih se pretaka njihova “modra

kri”. Kot barva bogov je modra povezana tudi z vero in verniki. Pogosto je simbol brezčutnosti, ponosa in trdote. Morda jo prav zato v današnjem času dojemamo kot bolj moško barvo, v okviru česar predstavlja tudi močnatost, pogum, sposobnost, športnost, samostojnost in koncentracijo (Kovačev, 1997, str. 52–55).

Temnomodra velja za elegantno in konvencionalno barvo, ki implicira oddaljenost od sočloveka. Pogosta je med ljudmi višjega družbenega položaja za ohranjanje avtoritete in zadostne zadržanosti. Pogosto je bolj popularna kot črna, saj je ne povezujemo z žalovanjem. Svetlomodra je popularna kot barva srajc v kombinaciji s temnejšimi oblačili pri moških, večje površine te barve pa zasledimo pri ženskah. Ker zbuja vtis nežnosti in svetlobe, pristoji predvsem svetlolasim in svetlopoltim dekletom. Intenzivna kraljevska modra je bolj priljubljena med ekstravagantnimi ljudmi (Kovačev, 1997, str. 258–259). Zanimivo je, da so temnomodra oblačila v preteklosti nosili nižji stanovi, svetlomodra pa le pripadniki višjih stanov. Ta bleščeča barva je postala moderna predvsem v času Ludvika XII. na francoskem dvoru, od tod imenovanje “kraljevska modra”. Kasneje, ob padcu vrednosti indiga, naravnega barvila, pa se je razširila tudi kot barva delovnih oblek in džinsa (Kovačev, 1997, str. 49).

Preglednica 1: Modra barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>biti modre krvi</i> (ekspr.; pren., tudi nikal.), <i>imeti modro kri</i> (ekspr.; pren.)	biti plemiškega rodu	Modra se navezuje na bogove in božanskost zaradi nebesne modrine, ki jih obdaja, kar so plemiči povezali s svojim videzom in tako utemeljevali privilegiranost.
<i>modra kri</i> (ekspr.; pren., navadno kot prilastek)	plemiški rod	Sam izraz se z barvo povezuje zaradi navidezne modre barve žil na svetli polti, kar so nekoč dojemali kot znak povezave z

		božanstvom in bogovi.
<i>modra knjiga</i> (publ.; pren.)	zbirka dokumentov gospodarske narave	V tem primeru mi barve ni uspelo povezati s frazemom, saj po <i>Slovarju slovenskih frazemov</i> ni popolnoma jasno, kako je ta besedna zveza nastala.

Med frazemi z modro barvo je najbolj izrazita njena povezava z bogovi in posledično višjimi stanovi. Tem je bila modra dokaz njihovega rodu in privilegiranosti, kar so utemeljevali z vidnim zaznavanjem žil.

6.3.2 Rumena

Njen pomen je predvsem pozitiven, saj simbolizira sonce, svetlobo in zlato. Skozi čas pa se je njen pomen preoblikoval; je barva preziranih in izdajalcev, simbolizira egoizem, zavist, ljubosumnost, naivnost in skopost. Porumenelost je znak postaranosti in pokvarjenosti, pri človeku pa jeze, bolezní ali nezdravega življenja. Poleg zlata in sonca jo povezujemo tudi z razkošjem in častjo, ponekod pa še danes velja kot sinonim za Azijo. Pogosto jo asociiramo tudi z lažnivostjo. Čista rumena je simbol razsvetljenstva, zamazana pa nečistoče, zavisti, izdaje, hinavščine, dvoma, nezaupanja in blodenj (Bernjak, 2012, str. 164). Zaradi njene povezave s soncem simbolizira svetlobo, toploto, vedrino in optimizem. V povezavi z rdečo in oranžno predstavlja veselje, srečo in zadovoljstvo, z modro in roza pa tudi prijateljstvo. Je barva komunikativnosti (predstavlja Hermesa oz. Merkurja, božjega prenašalca sporočil v antični mitologiji) in jo zato še danes uporabljamo za poštna vozila. Rumeno lahko povežemo z enim od štirih elementov, tj. zrakom, ki kot lahek, živahen in vesel velja za medij komunikacije. V evropski simboliki jo pogosto povezujemo z intuicijo in inteligentnostjo, preko asociacije z zlatom pa z razkošjem in bogastvom (Kovačev, 1997, str. 62–63).

Kot barva oblačil je v Evropi le redko priljubljena, čeprav je izraz topline, sreče, lahkotnosti in veselja do življenja. Bolj popularna je med ženskami v Ameriki kot izraz odprtosti do drugih ljudi. Namenjena je vzbujanju pozornosti, je vpadljiva in ekstravagantna. Po Hunklovi

naj bi bili ljudje, ki jih rumena odvrča, nezaupljivi do tujcev, pogosto pa naj bi imeli finančne težave (Kovačev, 1997, str. 259).

Preglednica 2: Rumena barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>rumen kakor vosek</i> (star.; primera)	zelo rumen, zelo bled	Povezava je vzpostavljena preko vidnih lastnosti. Zaradi frazema <i>bel kot vosek</i> lahko sklepamo, da ima tukaj simbolno vrednost postaranosti.
<i>rumen kot limona</i> (ekspr.; primera)	izrazito rumene barve; rumene, nezdrave barve obraza	Frazem temelji izključno na značilni rumeni barvi limon, ki pa odraža drugo simboliko te barve, tj. bolezen oz. nezdravo življenje.
<i>rumena knjiga</i> (publ.; pren.)	1) zbirka diplomatskih dokumentov; način zapisa na plošče CD-ROM - podatkovni CD 2) način zapisa na plošče CD-ROM - podatkovni CD	Povezave s simboliko barve ni, saj se je frazem pojavil zaradi naključne rumene barve platnic.
<i>rumeni tisk</i> (pog.; pren.)	senzacionalistični tisk	Možna je povezava s komunikativnostjo, ki je potrebna v medijskem izražanju.

Frazemov z rumeno barvo je razmeroma malo, nastali pa so predvsem zaradi vidnih lastnosti predmetov. Ponekod so posredno izraženi simbolni pomeni barve, npr. postaranost, bolezen in komunikacija. Presenetljivo se ne pojavlja kot barva sonca ali svetlobe, s katerima je najbolj asociativno povezana.

6.3.3 Siva

Je najmanj izrazita med barvami in kot mešanica črne ter bele barve ponazarja njune negativne lastnosti. V kulturi in frazeologiji pa kot taka nima pomembnih simboličnih funkcij. V primerjavi z drugimi barvami velja za nelepo, umazano, neugledno in dolgočasno, zato jo pogosto asociiramo z mračnimi občutki (posledica sive megle, skozi katero ne prehaja svetloba), skrbjo in dolgočasjem. Njena nedoločljivost je simbol prilagodljivosti, statične sredine in neopredeljenosti, povezujejo pa jo tudi s starostjo, brezčutnostjo, grozo in minljivostjo. Ker nejasnost sive svetlobe onemogoča jasno zaznavanje, v opazovalcu pogosto izzove iluzije. Izraža skromnost, neopaznost in nepomembnost, obenem pa velja za barvo skrivnega in ilegalnega. “Sivo območje” je namreč difuzno območje med dovoljenim in kaznivim (Bernjak, 2012, str. 154). Poznamo več nians sive, kar povezuje s spremenljivostjo in sposobnostjo prehajanja, velikokrat pa jo asociiramo tudi z lažjo, skopostjo in drugimi slabimi lastnostmi (Kovačev, 1997, str. 109–112).

V preteklosti je bila to barva revnih ljudi, ki si niso mogli privoščiti razkošnih, živobarvnih oblačil. Obenem so z njo zakrili umazanijo zaradi pomanjkanja pranja. Bila je znak “nemoralnih” žensk, ki so se preživljale z lastnim delom (šivilje, čistilke, tudi prostitutke). Že od nekdaj je veljala za barvo oblačil v sirotišnicah in zaporih, nekateri meniški in nunski redovi pa so prostovoljno izbrali revščino ter nosili siva oblačila, ki jih zato povezuje s ponižnostjo. Sivo nosijo tudi romarji, saj naj bi bilo Kristusovo sveto oblačilo prav takšne barve (Kovačev, 1997, str. 110–111). Danes velja za elegantno barvo, primerno za službena in poslovna oblačila (Kovačev, 1997, str. 364).

Preglednica 3: Siva barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
---------------------------------	--------------	-------------------------

<i>delati sive lase komu</i> (ekspr.; mn., pren., tudi nikal.)	povzročiti komu velike skrbi	Uveljavlja se predvsem kot znak predčasnega ali pospešenega staranja zaradi velikega stresa, težav.
<i>ne delati sivih las komu</i> (ekspr.; pren., nikal., tudi trdilno), <i>ne povzročati sivih las komu</i>	ne povzročati komu skrbi	To je le zanikan pomen prejšnjega frazema, ki izhaja iz simbolike za starost.
<i>siv kot ovca</i> (ekspr.; primera)	popolnoma siv	Iz ponazarjalnega gradiva v <i>Slovarju slovenskih frazemov</i> je razvidna povezava, ki temelji na barvni podobnosti in pri tem izraža osivelost las, posredno starost.
<i>siva eminenca</i> (ekspr.; pren.)	kdor prikrit, iz ozadja odloča o vsem pomembnem	Po izvoru nima barva nobene simbolne povezave s pomenom frazema. Želja osebk, da ostane neopažen v ozadju in se ne izpostavlja v javnosti, pa je povezana s simboliko sive barve.

Vse obstoječe simbolne povezave sive barve se nanašajo na starost, ki je posredno izražena s sivenjem las. V primeru *siva eminenca* pa lahko le sklepamo na izražanje neopaznosti in navidezne nepomembnosti.

6.3.4 Rjava

Je ena najmanj priljubljenih barv, saj izraža vsakdanjo neizrazitost in stapljanje z okoljem. Ne vključuje želje po izstopanju in ekstravaganci, simbolizira pa predvsem konservativnost, moškost, brutalnost in moč. Predstavlja pa tudi zemljo, gotovost in trdo materialno realnost. V

frazeologiji ima nizko vrednost, pojavlja pa se predvsem v metaforični funkciji (Bernjak, 2012, str. 169). Določene simbolne implikacije je pridobila predvsem kot barva s soncem ožgane kože. Takšna je bila navadno polt poljskih delavk (imenitne gospodične so se soncu izogibale), zato se je uveljavila kot znamenje neplemenitosti in revščine. Zaradi povezave z zemljo in plodnostjo so jo sprva pojmovali kot žensko barvo. V simboliki tedanje ljubezenske poezije je pomenila prikrito, zamolčano, prepovedano in stanu neprimerno ljubezen, zato jo še danes asociiramo z nezvestobo. Rjava najpogosteje povezujemo z blatom in drugimi izločki, od koder povezava z negativnim pomenom telesnosti. Je najmanj erotična barva, obenem pa tudi barva požrešnosti, lenobe, hudiča, krivde in zla. Med njene pozitivne pomene spadata ugodje in varnost, kar se pogosto izraža v izbiri barve prostora, saj v njem ustvarja občutek topline. V povezavi s hrano lahko predstavlja aromatičnost in kaloričnost ali pa pokvarjeno, grenko in neužitno hrano. Ker v rjavi izgine individualnost njenih komponent, jo označujemo kot barvo povprečnosti, prilagojenosti, brezbržnosti in zdolgočasnosti. Kot najbolj neprijetna med barvami je povezana z neumnostjo, v asociaciji z odpadlim jesenskim listjem pa tudi s starostjo in odmiranjem (Kovačev, 1997, str. 87–91).

Kot barva oblačil vzbuja vtis naravnosti, realističnosti in zaupanja vase. Poleg tega karakterizira prijazne, odprte in nezapletene ljudi ter vzbuja občutek varnosti (Kovačev, 1997, str. 262). V srednjem veku je veljala za najgršo barvo, ki so jo nosili predvsem kmetje, služabniki, hlapci in berači. Revni ljudje so jo nosili kot žalno barvo, posluževali pa so se je tudi menihi. Povzdignila se je šele v času rokokoja, ko je postala priljubljena na francoskem dvoru (Kovačev, 1997, str. 85–86).

Preglednica 4: Rjava barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>rjave srajce</i> (slabš.; navadno mn., pren.)	nacionalsocialisti	Rjava je bila izbrana barva nacističnih uniform, saj ni izstopala v množici (barva neizrazitosti in stapljanja z okoljem). Za barvo nacizma

		je bila primerna tudi zaradi njenih simbolnih pomenov: konservativnost, moškost, brutalnost in moč.
--	--	---

Frazem, ki vsebuje sestavino rjav, je le eden. Nastal je na osnovi zgodovinskih okoliščin, natančneje zaradi rjave barve uniform v nacistični Nemčiji. Ta barva se je uveljavila predvsem zaradi svoje neizrazitosti v družbi in stapljanja z okoljem, z nacionalsocialisti pa je povezana tudi preko simbolnih pomenov, ki jih izraža.

6.3.5 Zlata

Zlata je barva uspeha, dosežkov in zmagovalstva, asociiramo pa jo tudi z blaginjo, razkošjem, kakovostjo, ugledom, prefinjenostjo in eleganco. Simbolno je povezana predvsem z bogastvom in statusom. Močno je povezana z rumeno zaradi njune skupne povezave s soncem in zlatom. Prav zato si delita nekatere simbolne implikacije. Na nekoliko višji ravni je povezana z višjimi ideali, modrostjo, razumevanjem in razsvetljenjem, pri čemer navdihuje predvsem znanje, duhovnosti in globlje razumevanje samega sebe (Lisjak, B. [online]).

Preglednica 5: Zlata barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>zlata duša</i> (ekspr.; pren.), <i>biti zlata duša</i>	zelo dober človek	Pomembne so predvsem pozitivne lastnosti zlate, ki zaradi asociacije s soncem (kot rumena) predstavlja vedrino in optimizem. Ti lastnosti pa po navadi povezujemo z dobrimi in ljubeznivimi ljudmi.
<i>imeti zlato dušo</i> (ekspr.; ed., pren.)	biti zelo, srčno dober	
<i>imeti zlato srce</i> (ekspr.; pren.)	biti izredno dober, ljubezniv, radodaren, nesebičen	

<i>zlato tele</i> (bibl., ekspr.; pren.), <i>častiti zlato tele</i>	bogastvo, denar	Po samem izvoru se frazem navezuje na snov zlato in ne toliko na samo barvo. Ker pa je zlato še danes veliko vredno, se je tudi simbolika zlate barve temu prilagodila – simbolizira namreč bogastvo.
<i>čaščenje zlatega teleta</i> (ekspr.; pren.)	čaščenje bogastva, denarja	
<i>zlati gradovi</i> (ekspr.; mn., pren.), <i>zlate grade si obetati</i> , <i>zidati zlate gradove v oblake</i> , <i>obetati zlate gradove</i>	neuresničljiva velika sreča, bogastvo	Barva je uporabljena predvsem za stopnjevanje pomena preostalega frazema, saj se ponovno navezuje na nekaj zelo pozitivnega, izjemen uspeh. Deluje pa celo nekoliko sarkastično zaradi prevelike razsežnosti optimizma.
<i>zlata mladina</i> (iron.; pren.)	razvajeni mladi ljudje, zlasti iz bogatejših družin	Tudi tukaj je uporabljena povezava z bogastvom, ki ga izraža zlata barva. Pomen pa je izražen sarkastično, izraža torej negativne lastnosti.
<i>zlata knjiga</i> (ekspr.; pren.)	izredno dobra, pomembna knjiga; knjiga s seznamom in opisom del zaslužnih ljudi	Ponovno se zlata navezuje na simboliko rumene v povezavi s soncem, ki izraža le dobre, pozitivne lastnosti.
<i>zlata jama</i> (ekspr.; pren.), <i>postati zlata jama</i> , <i>kaj je [prava] zlata jama za koga</i>	kar prinaša zelo velik dobiček	Zgodovinsko je povezava spet ustvarjena na podlagi zlata, ki je zelo draga,

<i>odkriti zlato jamo</i> (ekspr.; pren.)	najti kaj, kar prinaša zelo velik dobiček	dobičkonosna snov. Barva pa je izražena zaradi značilnega zlatega leska zlata.
<i>zlata sredina</i> (ekspr.; pren.)	1) kar je prav v osrednjem delu, v povprečju česa 2) eno izmed srednjih mest	Povezavo lahko vzpostavimo preko želje po višjih idealih, v tem primeru popolnosti, zmernosti in uravnoteženosti.
<i>biti v zlati sredini</i>	1) biti v osrednjem delu, v povprečju 2) biti na enem izmed srednjih mest	
<i>držati se zlate sredine</i> (ekspr.; pren., tudi <i>v zlati sredini</i>)	1) biti zmeren, v ničemer pretiravati 2) biti na enem izmed srednjih mest	
<i>končati v zlati sredini</i> (ekspr.; pren.)	končati na enem izmed srednjih mest	
<i>ostati v zlati sredini</i> (ekspr.; pren., nedov. ostajati)	1) ostati v osrednjem delu, v povprečju 2) ostati na enem izmed srednjih mest	
<i>sipati zlata kamena v korito</i> (bibl.; pren., tudi kot primera)	dajati komu duhovno ali materialno dobro, ki je ne	V prenesenem pomenu izraža bogastvo, ki pa ni nujno materialno, ampak

	zna ceniti	lahko temelji na višjih idealih, modrosti, razumevanju in razsvetljenju.
--	------------	--

V frazemih s sestavino zlat se najpogosteje pojavlja asociacija z zlatom, ki je simbol bogastva. To ni nujno materialno, ampak lahko izraža tudi višje ideale, modrost, popolnost. Velikokrat opazimo tudi splošno pozitivnost zlate, ki je preko sonca in rumene barve povezana z vedrino in optimizmom. Večina frazemov ima tako pozitiven pomen, izjema so le nekateri, npr. *sipati zlata kamena v korito*, *zlata mladina* in *člaščenje zlatega teleta*.

6.3.6 Zelena

Njena simbolika je zelo odvisna od kulture. V Evropi namreč pomeni prebujajočo se ljubezen, asociirana pa je tudi z demoničnimi mitološkimi bitji, kot je npr. zeleni zmaj. Je politično nevtralna in po navadi označuje stranko, ki se zavzema za zaščito okolja. Zaradi rumenkasto zelenega tona, ki ga pridobijo pokvarjena živila, velja za strupeno, zaradi povezave z žolčem pa je prepoznana kot barva nevoščljivosti in zavisti. Psihološko-simbolične implikacije jo povezujejo z vegetacijo, simbolizira pa tudi življenje, pomlad, svežino, nezrelost in mladost. V moderni simboliki jo povezujemo s semaforjem, katerega zelena luč nam sporoča, da imamo prosto pot (Bernjak, 2012, str. 166–167). Zaradi njenega pomirjevalnega vpliva na organizem jo povezujemo s počitkom, simbolizira pa še prijetnost, gotovost, zdravje, pripravljenost na pomoč, upanje, trajanje in toleranco. Večinoma jo uvrščamo na vmesne pozicije med bližnjim in daljnim, vročim in hladnim, moškim in ženskim itd., zato v nas vzbuja občutek gotovosti (Kovačev, 1997, str. 71).

Ljudje, ki želijo poudarjati nežnost in milino, se oblačijo predvsem v blage svetlozelene odtenke (jabolčno ali pistacijevo zelena) in pastelne tone. Nasprotno pa sta steklenično in smaragdno zelena močni, izraziti barvi, ki izražata moč in avtoriteto. Olivno zelena se kot konvencionalna barva pojavlja predvsem med moškimi, vendar pa nosilca nekoliko potiska v ozadje. Podobno kot kaki barva pristaja predvsem ljudem z zelenorjavimi očmi in rdečimi lasmi (Kovačev, 1997, str. 260).

Preglednica 6: Zelena barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>čakanje na zeleno luč</i> (ekspr.; pren.)	čakanje na odobritev, dovoljenje	Frazemi izhajajo iz moderne simbolike zelene barve v prometu, kjer ta pomeni prosto pot. Razlikujejo se le v glagolih, s katerimi se povezujejo. Ti nekoliko spremenijo pomen posameznega frazema, vendar bistvo ostaja enako.
<i>čakati na zeleno luč za kaj</i> (ekspr.; pren., dov. dočakati), <i>dočakati zeleno luč za kaj</i>	čakati na odobritev, dovoljenje za kaj	
<i>dati zeleno luč za kaj</i> (ekspr.; pren.)	odobriti, dovoliti kaj	
<i>dobiti zeleno luč za kaj</i> (ekspr.; pren.)	dobiti dovoljenje, odobritev za kaj	
<i>prižgati zeleno luč za kaj</i> (publ.; pren.)	omogočiti, dati dovoljenje	
<i>imeti zeleno luč za kaj</i> (ekspr.; pren.)	imeti odobritev, dovoljenje za kaj	
<i>imeti zelene prste</i> (ekspr.; pren.)	biti zelo uspešen pri gojenju rastlin	Psihološko-simbolične implikacije zelene so močno povezane z vegetacijo in naravo. Tukaj se je zato uveljavila povezava med značilno zelenostjo rastlin in ljudmi, ki se z njimi ukvarjajo.
<i>priti na zeleno vejo</i> (ekspr.; pren., tudi nikal.), <i>povzpeti</i>	gmotno si opomoči	Preko simbolične povezave s pomladjo (takrat namreč vse

<i>se na zeleno vejo, splezati na zeleno vejo, zlesti na zeleno vejo</i>		zeleni) predstavlja obnavljanje in ponovno oživljanje, ki pomenita nekaj pozitivnega, nov začetek.
<i>spraviti koga/kaj na zeleno vejo</i> (ekspr.; pren.)	narediti, da si kdo/kaj gmotno opomore	
<i>zeleno miza</i> (ekspr.; pren.)	1) odločitev (tekmovalne) komisije, ustreznega organa, navadno brez upoštevanja dejanskega stanja ali prizadetega 2) pogajanja, pogovori	Sama zelena barva ne implicira pogajanja, ta povezava se je vzpostavila zaradi izvora teh frazemov, ki izhajajo iz dejstva, da so bile mize takrat pokrite z zelenimi prti.
<i>sesti za zeleno mizo</i> (publ.; pren.)	začeti se pogajati	
<i>za zeleno mizo</i> (publ.; pren., prisl. zv.), <i>dobiti kaj za zeleno mizo, izgubiti kaj za zeleno mizo</i>	1) brez boja, z odločitvijo (tekmovalne) komisije, ustreznega organa, navadno brez upoštevanja dejanskega stanja ali prizadetega 2) s pogajanjem, pogovori	
<i>zelen od jeze</i> (ekspr.; navadno v povedni rabi)	zelo jezen	Povezava je nastala zaradi barve žolča, ki zeleno simbolno povezuje z zavistjo, jezo in nevoščljivostjo.
<i>zelen od zavisti</i> (ekspr.; pren.), <i>biti zelen od zavisti</i>	zelo zavisten	
<i>zeleno celina</i> (publ.; prisposodba)	Južna Amerika	To poimenovanje je nastalo zaradi velike količine

		gozdov, nasploh vegetacije v Južni Ameriki, kar je znova povezano s simboliko zelene barve kot barve narave in rastlinstva.
<i>zeleno zlato</i> (publ.; pren.)	1) hmelj 2) olivno olje 3) gozdovi, les, nasadi	Ponovno je v ospredju pomenska implikacija vegetacije, ki je povezana z značilno zeleno barvo teh dobrin.

Pri zeleni je izrazito poudarjena njena povezava z vegetacijo, rastlinstvom nasploh. Na podlagi tega je asociirana s pomladjo in posledično prebujanjem ter naravo in okoljevarstvom. V moderni družbi se je zaradi njene uporabe in pomena na semaforjih izoblikovala tudi kot barva, ki ponazarja prosto pot in odobritev. Negativno simboliko, ki izraža npr. jezo in zavist, je pridobila zaradi povezave z žolčem.

6.3.7 Rožnata

Rožnata je mešanica rdeče in bele, ki pa v kulturi nima posebnega mesta. Evocira predvsem pozitivne predstave, ki izhajajo iz njene povezave z rdečo in belo. Po ljudskih implikacijah je znak zdravja, vitalnosti, v nekaterih primerih zadrege. V frazeologiji se pojavlja predvsem v simboličnem pomenu za dobro oz. pozitivno, redkeje v negativni funkciji (Bernjak, 2012, str. 161).

Skupaj s svetlomodro in lila jo uvrščamo med pastelne barve (z belo osvetljeni in zabrisani toni). Ti dajejo vtis nežnosti in krhkosti, lahko pa tudi neodločnosti. Najraje jih nosijo ljudje, ki želijo poudariti rahločutnost in prefinjenost, zato so pogoste predvsem med socialnimi delavci, psihologi in v socialnem skrbstvu. Vendar pa ljudi, oblečene v pastelne barve, po navadi ne sprejemamo kot uspešne voditelje ali organizatorje (Kovačev, 1997, str. 262).

Preglednica 7: Rožnata barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>gledanje skozi rožnata očala</i> (ekspr.; pren.)	gledanje, pojmovanje, videnje česa lepše, kot je v resnici	Rožnata izraža pozitivnost, ki pa je v tem primeru le navidezna, neresnična in subjektivna.
<i>gledati kaj v rožnati luči</i> (ekspr.; pren.), <i>videti kaj v rožnati luči</i>	imeti kaj za lepše, kot je v resnici	Tudi tukaj je izražena navidezna in subjektivno olepšana pozitivnost rožnate barve.
<i>gledati [na kaj] skozi rožnata očala</i> (ekspr.; pren.), <i>videti kaj skozi rožnata očala</i>	gledati, videti, pojmovati (kaj) lepše, kot je v resnici	
<i>pogled skozi rožnata očala</i> (ekspr.; pren.)	lepše gledanje, pojmovanje, videnje česa, kot je v resnici	
<i>rožnate volje</i> (ekspr.; v prid. zv.)	biti dobre volje	V ospredju je simbolični pomen za dobro oz. pozitivno.
<i>v rožnatih barvah</i> (publ.; pren., mn.)	olepševalno	Znova se navezuje na pozitivnost rožnate, ki pa spet ni nujno resnična, le olepšana.

Zaradi povezave z rdečo in belo v vseh obravnavanih frazemih izraža pozitivno, ki pa je lahko podvržena subjektivnemu dojetju in pretiranemu olepševanju.

6.3.8 Bela

Fizikalno bela sploh ne spada med barve, saj se brezbarvna svetloba ob prehodu skozi prizmo razbije v celotni barvni spekter. Vendar pa jo vseeno doživljamo kot barvo in jo povezujemo s

čustvi ter lastnostmi. Implicira predvsem pozitivne lastnosti in občutja, v nasprotju s črno barvo. Nujna povezava lahko predstavlja razna nasprotja, npr. dobro in zlo, dan in noč. Bela ponazarja začetek v nebesnih višavah, črna pa konec pod zemljo. Ker zajema celoten spekter, je v njej zajeta vsa živobarvnost, navzven pa je vidna le praznina. V politiki je to barva kapitulacije, bela zastava namreč pomeni predajo. Zaradi svojih pozitivnih pomenov je bela simbol vere in božanskosti, pogosto se pojavlja na religioznih upodobitvah (Zevs se Evropi prikaže kot beli bik, sveti duh je upodobljen kot bel golob, simbol Kristusa je belo jagnje). Simbolizira popolnost, dobroto, pozitivnost in idealnost, zato jo pogosto dojemamo kot simbol večnosti in absolutnosti. Med drugim simbolizira tudi vstajenje, kar je povezano s pomenom jajca v krščanski kulturi. Povezujemo jo tudi z resnico, enopomenskostjo, nevtralnostjo, poštenostjo, točnostjo, znanostjo, pametjo in koncentracijo. Zaradi svojih fizičnih atributov je asociirana s skrajno čistočo in neomadeževanostjo, kar se odraža v nekaterih poklicih (kuharji, bolniško osebje). Pogosto žensko ime v različnih jezikih pomeni "bela", saj simbolizira tudi lahkotnost, nežnost in milino, v preteklosti pa je veljalo, da izraža pasivnost, neizrazitost in nemoč (lastnosti, ki so nekoč veljale za tipično ženske). Je najsvetlejša in najlažja med barvami, zaradi česar jo pogosto srečujemo v povezavi z duhovi, strahovi in drugimi prikaznimi. Zaradi svoje povezave s snegom implicira hlad, tudi svežino, čustveno hladnost in ponos, je barva oddaljenih predelov, praznine in nematerialnosti (Kovačev, 1997, str. 91–97).

Tudi v simboliki oblačil se je pojavila kot barva čistosti, jasnosti, kreposti in nedolžnosti. Pogosto je kombinirana s črno, kar prispeva k eleganci, vpadljivosti in kontrastnosti (Kovačev, 1997, str. 263). V Aziji, v preteklosti tudi v Evropi, velja za žalno barvo, danes pa se je pri nas uveljavila predvsem kot barva poročnih oblek (Kovačev, 1997, str. 95).

Preglednica 8: Bela barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>bel kakor prt</i> (ekspr.; primera, navadno v povedni rabi)	zelo bled	Vse primere se navezujejo na belo kot značilno barvo primerjanega samostalnika

<i>bel kakor repa</i> (ekspr.; primera)	zelo bel	in ne izražajo katere od pomenskih implikacij barve.
<i>bel kot kreda</i> (ekspr.; primera, v povedni rabi)	zelo bled; zelo bel	
<i>bel kot krpa</i> (ekspr.; primera)	zelo bled, bel	
<i>bel kot lilija</i> (ekspr.; primera, tudi pren.)	1) zelo, popolnoma bel 2) neoporečen, nedolžen	
<i>bel kot mleko</i> (ekspr.; primera, tudi s kakor, ko)	zelo bel	
<i>bel kot platno</i> (ekspr.; primera)	zelo bel; zelo bled, prebledel	
<i>bel kot sneg</i> (ekspr.; primera, v povedni rabi)	1) zelo bel 2) zelo bled	
<i>bel kot vosek</i> (ekspr.; primera)	zelo bel ali bled	
<i>bel kot smrt</i> (ekspr.; primera)	zelo bled	Povezava je možna zaradi predstave smrti kot koščene (kosti so svetle barve) in blede podobe. Mogoče pa je tudi, da se je kot taka uveljavila zaradi svoje svetlosti in lahkote, zaradi katere je že povezana z različnimi prikaznimi.
<i>bela smrt</i> (vznes.; pesn. prispodoba)	smrt	
<i>bela celina</i> (redko;	Antarktika	Asociacija je nastala zaradi

prispodoba)		povezave bele kot barve snega in ledu, med drugim pa implicira tudi hlad, ki je značilen za to območje.
<i>bela kot nevesta</i> (ekspr.; primera, tudi s kakor), <i>bela kakor nevesta</i>	zelo lepo oblečen, lep nasploh	Bela simbolizira predvsem pozitivne lastnosti, ki so pogosto asociirane z mladimi nevestami, tj. popolnost, dobrota in predvsem nedolžnost in lepota.
<i>bela karavana</i> (publ.; pren.)	smučarji tekmovanja za svetovni pokal, smučarija sploh	Oba frazema se navezujeta na značilno barvo snega, na katerem potekajo smučarska tekmovanja.
<i>beli cirkus</i> (pog.; pren.)	tekmovanja v alpskem smučanju	
<i>bela knjiga</i> (nevtr.; pren.)	1) zbirka mednarodnih diplomatskih dokumentov, ki jih kaka država objavi o državi, s katero je v sporu; zbirka informacij o kaki politični ali družbeni temi; način zapisa podatkov na plošče CD-ROM – zapis Video CD 2) način zapisa podatkov na plošče CD-ROM – zapis Video CD	Podobno kot v primeru <i>modra knjiga</i> tudi tukaj povezava z barvo ni razvidna iz pomena ali izvora frazema.
<i>bela kuga</i> (publ.; pren.)	1) čezmerno omejevanje	Iz ponazarjalnega gradiva v

	rojstev 2) tuberkuloza	<i>Slovarju slovenskih frazemov</i> sklepam, da se je bela (v pomenu omejevanja rojstev) uveljavila zaradi hitrega razvoja tipično belskih držav, v katerih se je posledično pojavilo zmanjševanje natalitete. V pomenu tuberkuloze je možna povezava z značilno bledico pri pljučnem tipu te bolezni.
<i>bela lisa</i> (ekspr.; pren.), <i>bela lisa na zemljevidu [česa]</i>	kar je neraziskano, neznano	Bela sicer zajema spekter vseh barv, vendar navzven izraža praznino, ki jo lahko povežemo z neraziskanostjo in nepoznavanjem nečesa.
<i>bela odeja</i> (knj.; pren., ed.)	sneg	Znova se izraža povezava bele s snegom.
<i>beli ovratniki</i> (star.; mn., pren.)	uslužbenci, uradniki	Izraz je nastal na osnovi barve oblačil in ne simboliki bele barve.
<i>bela suknja</i> (star.; pren.)	vojaščina, vojaška služba	Povezava z belo se je uveljavila v preteklosti, ko so določene vojaške skupine, npr. belogardisti, nosili uniforme te barve.
<i>nositi belo suktnjo</i> (star.; pren.)	biti pri vojaki	
<i>beli prah</i> (žarg.; pren.)	kokain; mamilo sploh	Frazem temelji na vidnih lastnostih barve in ne

		prenesenem pomenu le-te.
<i>beli sloni</i> (publ.; navadno mn., pren.)	velika izgubarska, neperspektivna, slaba podjetja	Beli sloni, ki ponekod veljajo za sveto žival, ne izražajo simbolike te barve. V ospredju je predvsem slon kot velika, draga žival.
<i>imeti bela jetra</i> (redko; pren.)	biti zelo trdoživ	Izraz izvira iz Apalačev, kjer so tako imenovali večkrat ovdovelo žensko. Tako naj bi v Severni Karolini to celo potrdili z obdukcijami, ki naj bi razkrile bele madeže na jetrih vsaj trikrat poročenih ljudi. Raziskava nikoli ni bila priznana, izraz pa se je ohranil le kot šaljiv izraz za seksualno zelo aktivne ljudi, ki naj bi s tem onesposobili ali celo ubili svojega partnerja. Povezava je torej nastala na osnovi ljudskih verovanj.
<i>iskanje koga/česa z lučjo pri belem dnevu</i> (ekspr.; pren.)	vneto iskanje koga, česa	Izražena je predvsem jasnost in svetlost, ki je značilna za dneve lepega vremena. V primeru <i>iskanja koga/česa z lučjo pri belem dnevu</i> in njegovi različici je razlika le, da se poudarjeno izraža nesmisel tega dejanja.
<i>iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]</i> (ekspr.; pren.)	zelo, vneto iskati koga/kaj	
<i>biti tak, da ga je treba iskati z lučjo [pri belem dnevu, podnevi]</i> (ekspr.; primera)	biti zelo dober, izreden	

<i>zagledati bel dan</i> (knj.; pren.)	nastati; iziti	
<i>jasno kot beli dan</i> (ekspr.; primera, 3. os. ed., redko tudi brez beli)	popolnoma jasno	
<i>izobesiti belo zastavo</i> (ekspr.; pren.)	predati se	Frazem ni nastal na osnovi že obstoječe simbolike, ampak se je ta uveljavila kot posledica zgodovinskih običajev.
<i>[kot] bela vrana</i> (ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi kot primera)	velika redkost, izjema; posebnež	Pomembno je vedenje, da vrane po navadi niso bele. Simbolika barve pripomore le k dejstvu, da je izjema v tem primeru pozitivna.
<i>pogledati z belim pogledom</i> (star.; glag. prisl. zv.)	belo pogledati	Frazem se ne nanaša na simbolne pomene, ampak dejstvo, da je ob obračanju z očmi ali v primeru omedlevice vidna le beločnica.
<i>preobjesti se [belega] kruha</i> (ekspr.; pren., tudi objesti se)	zaradi izobilja biti objesten, predrzen	Izraz ni povezan s pomenom barve, navezuje se na značilen svetel kruh, ki je nekoč veljal za znak bogastva in izobilja.
<i>dober kakor beli kruh</i> (ekspr.; primera, navadno v povedni rabi)	zelo dober; ki izkazuje dobroto	
<i>trgovina z belim blagom</i> (ekspr.; pren.), <i>trgovanje z</i>	trgovina z dekleti	Jasne povezave ni, lahko pa sklepamo, da gre za

<i>belim blagom, trgovec z belim blagom</i>		pozitivne značilnosti, ki se povezujejo z mladimi dekleti in tudi z belo barvo (npr. nedolžnost, dobrota).
<i>v beli svet</i> (ekspr.; prisposodba)	od doma, v tujino	Predstavlja pozitivno zunanjega, tujega sveta, ki osebo pritegne in vabi od doma.
<i>vitez na belem konju</i> (ekspr.; pren., tudi kot primera)	zelo lep, dober, bogat, idealen moški, partner	V tem primeru bela le malo vpliva na pomen frazema, je pa nekoliko povezana zaradi svojih pozitivnih implikacij, kot so popolnost, dobrota, pozitivnost in idealnost.
<i>princ na belem konju</i> (ekspr.; pren., tudi kot primera)	izredno lep, dober, bogat, idealen moški, partner	
<i>čakati [na] princa na belem konju</i> (ekspr.; pren., tudi kot primera)	čakati, želeli si izredno lepega, dobrega, bogatega, idealnega moškega	

Pogosta je splošna pozitivna asociacija bele, npr. dobrota, nedolžnost in lepota. Podobno kot pri črni veliko frazemov, predvsem primere, temelji na vidnem zaznavanju objektov. Od teh se je najbolj simbolično razvila povezava s snegom in posledično hladom. Pojavlja se tudi implikacija svetlobe in jasnosti, ki se nanaša predvsem na dneve lepega vremena, kot lahka barva pa je povezana tudi z raznimi prikaznimi.

6.3.9 Črna

Črno pojmuje kot negacijo barve, saj je povezana z odsotnostjo barve. Ima simboliko, ki je ne moremo pripisati drugim barvam, zato ima vsaj teoretično vrednost barve. V nasprotju z belo jo povezuje predvsem z negativnimi lastnostmi. Spontano jo namreč asociiramo s temo in umazanijo. V politiki, skupaj z rdečo, simbolizira predvsem brutalnost, grožnjo, moč in hrup. Tako so ilegalne dejavnosti pogosto označene s pridevnikom "črn" (npr. *delo na*

črno, črna borza). Kot svojo barvo pa so jo prevzele tudi mnoge skrivne organizacije (srbska skrivna zveza Črna roka). V primeru črne zvezde anarhističnega gibanja in črne zastave piratskih ladij simbolizira ilegalnost in smrt, saj so neposlušnost kaznovali s smrtjo. Je negacija pisanih barv, zato jim v kombinaciji z njimi spremeni pomen v negativno smer. Simbolične implikacije se sprevržejo v svoje nasprotje (rumena skupaj s črno simbolizira laž). Nekoč so bila negativna občutja avtomatsko povezana s črno barvo: za melanholike so govorili, da imajo *črno kri*, še danes pa se uporablja fraza *videti vse črno*. Povezujemo jo tudi z zlimi ljudmi in neprimernim črnim humorjem. V prenesenem pomenu lahko pomeni tudi 'moralno slab', saj črna predstavlja surovost in prostaštvo. V krščanstvu se je uveljavila kot barva smrti in žalovanja, zato žalujoči nosijo predvsem črno. Za črne mačke, kokoši in črno oblečene ženske se je uveljavilo prepričanje, da prinašajo nesrečo, le za dimnikarje se je uveljavilo nasprotno (Kovačev, 1997, str. 98–108).

S črnimi oblačili navadno izražamo hladnost, zadržanost, odmaknjenost, individualnost, ponekod tudi skrivnostnost in mističnost. Zaradi odsotnosti barve, ki lahko ponazarja tudi odsotnost svetlobe in življenja, predstavlja ograjevanje od sveta in obračanje v lastno notranjost. V kombinaciji z drugimi barvami lahko pridobi povsem drugačen pomen. Že sama po sebi pa deluje romantično in elegantno (Kovačev, 1997, str. 263). S črnimi oblačili se oddaljujemo od okolice, saj zbujejo vtis nedostopnosti in poudarjajo individualnost. Kot taka je črna zelo priljubljena med skupinami, ki se želijo oddaljiti od okolja (Kovačev, 1997, str. 108).

Preglednica 9: Črna barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>črn dan</i> (ekspr.; pren., v povedni rabi)	nesrečen, neuspešen dan; nesreča, neuspeh	V ospredju je izrazita negativnost črne, izražena pa ni nobene določena asociacija.
<i>črni dnevi</i> (ekspr.; pren., mn.)	obdobje nesreč, neuspehov	
<i>črni petek</i> (ekspr.; pren.)	zelo nesrečen, neuspešen	

	dan; zelo velika nesreča, neuspeh	
<i>doživeti črn dan</i> (ekspr.; pren.)	imeti nesrečo; doživeti neuspeh	
<i>imeti [svoj] črn dan</i> (ekspr.; pren.)	1) biti nesrečen, neuspešen, neučinkovit 2) doživeti neuspeh	
<i>črn kot cigan</i> (ekspr.; primera)	temnopolt	Sestavina črn se pojavlja zaradi vidnih lastnosti in ne simbolnih pomenov same barve.
<i>črn kot katran</i> (ekspr.; primera)	zelo črn	
<i>črn kot noč</i> (ekspr.; pren., v povedni rabi in kot prilastek), biti črn kot noč	zelo črn	
<i>črn kot oglje</i> (ekspr.; primera)	zelo črn	
<i>črn kot zamorec</i> (ekspr.; primera)	zelo črn	
<i>črn kot hudič</i> (ekspr.; primera)	zelo črn	
<i>črna celina</i> (publ.; prisposodba)	Afrika	Poimenovanje se je uveljavilo zaradi značilne

<i>črni kontinent</i> (publ.; pren.)	Afrika	barve kože afriškega prebivalstva, temelji torej na vidnem zaznavanju pripadnikov druge rase.
<i>črna duša</i> (ekspr.; pren.), <i>imeti črno dušo</i>	hudoben, zloben človek	Izražena je negativnost, ki jo povezujemo z moralno slabimi, zlimi ljudmi.
<i>črna kuga</i> (star.; ekspr.; tudi pren.)	1) kuga 2) kar ima množično uničujoče, pogubne posledice	Navezuje se na vidno spremembo kože umrlega za kugo, kar se je kasneje preneslo na splošno poimenovanje za smrt.
<i>črna smrt</i> (ekspr.; pesn. prisposodba)	kuga, smrt	
<i>črna lista</i> (nevtr.; pren., navadno v povedni rabi), <i>biti na črni listi</i>	seznam osumljenih, nezaželenih oseb, stvari, prekrškov, nesreč	Ponovno so izražene negativne lastnosti, ki jih povezujemo z ilegalnimi dejavnostmi in moralno spornimi ljudmi.
<i>črna luknja</i> (ekspr.; pren., tudi kot primera)	kraj, kjer kaj izginja, se čuti pomanjkanje česa; prazen prostor, luknja	Črna označuje negacijo oz. odsotnost barve in temo. Ker črna vpija svetlobo, dobimo občutek, da ta v njej izginja. Ob tem je oteženo zaznavanje globine, kar daje vtis neskončnosti in praznine.
<i>črna nehvaležnost</i> (ekspr.;	velika nehvaležnost	Služi za stopnjevanje

pren.)		nehvaležnosti, saj črna že sama izraža moralno spornost in surovost.
<i>črna ovca</i> (ekspr.; pren., v povedni rabi)	kdor je v primerjavi z drugimi drugačen, slab	Podobno kot pri frazemu <i>bela vrana</i> črna izraža izjemo, saj ovce označujemo kot bele. Pri tem se izraža negativnost črne, v nasprotju z belo.
<i>črna pika</i> (ekspr.; pren.)	slaba ocena, slaba referenca	Ponovno je v ospredju negativna simbolika črne, ki velja za nekaj slabega.
<i>dobiti črno piko</i> (ekspr.; pren.)	dobiti slabo označbo, slabo oceno	
<i>imeti črno piko</i> (ekspr.; pren.)	biti slabo zapisan, slabo ocenjen	
<i>prislužiti si črno piko</i> (ekspr.; pren.), zaslužiti črno piko	dobiti slabo označbo, slabo oceno	
<i>črne misli</i> (ekspr.; pren., navadno mn.)	neprijetne, pesimistične misli	Črna pogosto velja za prispodobo pesimizma oz. melanholije in drugih negativnih občutij.
<i>vdajati se črnim mislim</i> (ekspr.; mn., pren.)	predajati se neprijetnim, pesimističnim mislim	
<i>črne srajce</i> (slabš.; navadno mn., pren.)	italijanski fašisti	Frazem izvira iz preteklosti, ko so se fašisti v Italiji oblačili v črno. Črna oblačila so zelo pogosta, simbolno pa so sovpadala s fašizmom, saj naj bi izražala hladnost,

		zadržanost, odmaknjenost in individualnost.
<i>črne številke</i> (publ.; pren., mn.)	pozitivna bilanca podjetja, gospodarstva sploh	Nasprotno od rdečih številke je bila črna uporabljena kot osnovna barva pisave, s katero so zapisovali bilance podjetij. Ker po navadi pišemo v črni, ni izstopala in vzbujala nepotrebne pozornosti.
<i>črni fond</i> (nevtr.; pren.)	na skrivaj, nezakonito pridobljen denar, namenjen za nedovoljena, nezakonita izplačila	Zaradi povezave z brutalnostjo, grožnjo in močjo se je črna uveljavila tudi kot barva ilegale in skrivnih organizacij.
<i>črni madež</i> (ekspr.; pren.), <i>odpraviti črni madež, imeti črni madež, dobiti črni madež</i>	sramota, krivda; slaba stran, pomanjkljivost	Podobno kot drugod se izraža splošna negativnost barve, ki pa še stopnjuje sestavino madež.
<i>črni oblaki se zbirajo nad kom/čim</i> (ekspr.; mn., pren.)	velika nesreča, zlo se najavlja komu, čemu	Prispodoba temelji na vidnih lastnostih, vendar pa barva izrazito simbolizira nesrečo in zlo.
<i>črni oblaki se zgrinjajo nad kom/čim</i> (ekspr.; mn., pren.)	velika nesreča, zlo se najavlja komu, čemu	
<i>črno zlato</i> (publ.; pren.)	premog; nafta	Povezava je izključno vidna, saj frazem poimenuje snovi značilne temne barve.
<i>garati kot [črna] živina</i>	zelo veliko, naporno in	Po izvoru je povezava

(ekspr.; primera, tudi kakor), <i>delati kot [črna] živina</i>	vztrajno delati	nastala zaradi vidne temnejše obarvanosti modric in drugih znakov pretepanja, zlorabljanja živali in ne zaradi simbolike te barve.
<i>hudič ni tako črn kot</i> (pog., ekspsr.; primera, v povedni rabi, nikal.)	kaj ni tako negativno, slabo, kot se zdi	V <i>Bibliji</i> je hudič prikazan kot črn, kar je povezano s splošno negativnostjo barve, ki izraža nesrečo, zlo in smrt. Podoben izraz se je kasneje pojavil v bolj splošni obliki, brez sestavine hudič.
<i>slikati vraga bolj črnega, kot je v resnici</i> (pog., ekspsr.; primera)	imeti kaj za bolj negativno, kot je v resnici	
<i>vrag ni tako črn kot</i> (pog., ekspsr.; primera, v povedni rabi, nikal.)	kaj ni tako negativno, slabo, kot se zdi	
<i>kaj ni tako črno kot</i> (ekspsr.; primera, nikal.)	kaj ni tako negativno, slabo, kot se zdi	
<i>v črnih barvah</i> (publ.; pren., mn., prisl. zv.), <i>slikati koga/kaj v črnih barvah</i>	negativno, pesimistično	

Med mnogo frazemi s sestavino črn nedvomno prevladujejo negativne asociacije. Pogosta je splošna oznaka za nekaj negativnega ali pa navezovanje na mračna občutja, ilegalno, nesrečo, zlo in brutalnost. V kar nekaj frazemih je črna uporabljena kot posledica vidnega zaznavanja v vsakdanjem življenju. Nasprotno od bele je le redko uporabljena kot pozitivna barva, izjema so *črne številke*, pri uporabi v primerah pa lahko velja za nevtralno.

6.3.10 Rdeča

Čista rdeča je močna in vplivna barva, katere psihološko-simbolične učinke določa predvsem njena povezava z ognjem in krvjo. Preko povezave s krvjo simbolizira animaličnost oz.

živalsko naravo (zelena simbolizira rastlinsko življenje). Močno je povezana tudi s čustvi: predstavlja ljubezen, a tudi sovraštvo. Ponazarja pozitivne in/ali negativne strasti, impulzivnost, vznemirjenje in bes. Rdeča je barva Marsa, boga vojne, zato jo povezujemo tudi z le-to. Presenetljivo je tudi barva pravice, saj so bili rablji po navadi oblečeni v rdečo. Asociativno je povezana z ognjem, zato jo dojemamo kot barvo vročine, poželenja, sle in hrepenenja. Ima pa tudi socialni pomen, v preteklosti lahko namreč zasledimo preziranje rdečelasih oseb (Bernjak, 2012, str. 157). Frazem *kri nam udari v glavo* označuje pomensko povezanost rdeče barve z zadrego, zaljubljenostjo, jezo, sramom ali pretiranim vznemirjenjem. Je dominantna barva močnih afektov. V smislu ljubezni predstavlja predvsem čutno ljubezen, seksualnost, naslado in zapeljevanje. Simbolična zveza z ognjem implicira božanskost ali boga samega. V krajih, kjer sonce in vročina ogrožata življenje, pa velja za barvo demoničnega, npr. v Egiptu je simbolizirala uničevanje in zlo. Nasprotno pa ima v hladnejših deželah izrazito pozitiven pomen (Kovačev, 1997, str. 39–43).

Rdeča oblačila najpogosteje nosijo zelo samozavestni ljudje z močno željo po dominantnosti. Ker lahko včasih delujejo preveč vpadljivo, zbujajo občutke nelagodja pri plahih, tihih ljudeh. Obenem rdeča oblačila vzbujajo seksualni apel, ki izraža željo po nadvladi, posebej v kombinaciji s črnim. Temnejša vinsko rdeča se je uveljavila med poslovnimi ženskami, saj deluje bolj konvencionalno in zadržano. Erotični naboj je omiljen, povezujemo jo predvsem z umirjeno eleganco. Ljudje, ki odvrtačo rdečo, imajo pogosto probleme z uveljavljanjem, pretiranim strahom, jezo ali agresivnostjo. Izraža pa tudi pomanjkanje samozaupanja, ki se je razvilo že v zgodnjem otroštvu (Kovačev, 1997, str. 257–258).

Preglednica 10: Rdeča barva v frazemih

Frazem s kvalifikatorjem	Pomen	Povezava z barvo
<i>[kot] rdeča nit</i> (ekspr.; pren., tudi kot primera), <i>vleči se kot rdeča nit</i>	kar je v celotnem pojavu bistven sestavni del	Frazem ni povezan s katerim od simbolnih pomenov barve, pojavil se je kot posledica uporabe rdečih niti v vrveh britanske mornarice.

<i>rdeč kakor mak</i> (ekspr.; primera)	zelo rdeč	V vseh primerih je povezava izključno vidna, saj so primere nastale kot posledica značilne rdeče barve.
<i>rdeč kot kri</i> (nevtr.; primera, navadno v povedni rabi)	zelo rdeč	
<i>rdeč kot kuhan rak</i> (ekspr.; primera)	zelo rdeč	
<i>rdeč kot makov cvet</i> (ekspr.; primera, tudi s kakor), <i>rdeč kakor makov cvet</i>	zelo rdeč	
<i>rdeč kot puran</i> (ekspr.; primera, v povedni rabi), <i>rdeč kakor puran</i>	zelo rdeč	
<i>rdeč kot ogenj</i> (ekspr.; primera, tudi s kakor)	zelo rdeč	Povezava je nastala zaradi rdeče barve ognja, od tod pa tudi izhaja simbolika rdeče kot barve vročine, poželenja, sle in hrepenenja.
<i>rdeč od jeze</i> (ekspr.; navadno v povedni rabi)	zelo jezen	V ospredju je sprememba barve človeškega obraza v trenutku jeze. Tako je rdeča postala barva močnih afektov, predvsem jeze in besa.
<i>rdeče številke</i> (publ.; mn., pren.)	številke, ki kažejo izgubo v podjetju, gospodarstvu nasploh	Frazem ni nastal na osnovi simbolnih pomenov barve, ampak na uporabi rdeče za označevanje “minusa” v financah podjetij.
<i>v rdečih številkah</i> (publ.;	v izgubah	

<i>mn., pren.), znajti se v rdečih številkah, biti v rdečih številkah, končati v rdečih številkah</i>		
<i>Rdeči križ</i> (nevtr.; pren.)	mednarodna humanitarna organizacija	V nobenem od primerov ne gre za simbolno povezavo, ampak uporabno vrednost rdeče, ki se je skupaj s križem uveljavila kot znak pomoči potrebnih oseb.
<i>rdeči križ</i> (pog.; pren.)	reševalno vozilo	
<i>rdeči petelin</i> (ekspr.; pren.), <i>spustiti rdečega petelina, ukrotiti rdečega petelina</i>	požar	Po izvoru frazema lahko izvemo, da je petelin od nekdaj veljal za simbol plamena, kar izvira iz njegove lesketajoče se rdeče barve, ki se simbolno povezuje z ognjem.

V frazemih, ki vsebujejo rdečo barvo, je v ospredju povezava z ognjem in plameni. Pogosta je tudi asociacija preko vidnih lastnosti oz. zardevanja, ki lahko izraža rdečo kot barvo močnih čustev in afektov, predvsem jeze in besa. Ponekod so frazemi nastali iz naključne uporabe barve in ne izražajo povezave z njenimi simboli.

7 NOVA SPOZNANJA Z DISKUSIJO

- Barve imajo pomembno vlogo v vsakdanjem življenju, kulturi in umetnosti, posebno mesto pa zavzemajo tudi v jeziku.

Hipoteza je potrjena. Z različnimi barvami se srečujemo vsak dan, saj nam omogočajo razlikovanje med posameznimi predmeti in pojavi. Pri doživljanju sveta pa pomene teh barv

nezavedno ponotranjimo, jih povezujemo z različnimi čustvi in intuicijo. V nas zbujejo psihofiziološke učinke, ki pa se med posameznimi barvami razlikujejo. Ti so se razvili predvsem zaradi tradicije in drugih razvojnih dejavnikov naše družbe. Posebno mesto zavzemajo v umetnosti, ljudskem slovstvu, religiji in mitih, posledično pa tudi v jeziku. Pri posameznih barvah sem tako poleg splošnega simbolnega opisa barve predstavila tudi njen pomen pri oblačenju.

- Barve imajo dobesedni, metaforični, metonimični in simbolni pomen v slovenskih frazemih.

Hipoteza je potrjena. Po znanstvenem članku Jožice Čeh sem v obravnavanih frazemih lahko prepoznala naslednje simbolne pomene barv. Pod dobeseden pomen bi lahko uvrstila vse primere z barvami (*bel kot mleko, črn kot noč, rdeč kot kri*). Na kognitivno modeliranje sveta se nanašajo metaforični pomeni frazemov, katere lahko prepoznamo po odstopanju od običajnega, npr. *bela vrana, črna ovca*. Pri metonimičnih pomenih, kot sta *črna smrt* in *bela kuga*, gre za prostorsko ali časovno povezanost. Ugotovila sem, da se simbolni pomen le nekoliko razlikuje od metaforičnega. Pri slednjem je v metaforo zajet cel frazem, v simbolnem pa le posamezna sestavina, katere pomen moramo poznati za razumevanje celote.

- Barve, ki se najpogosteje pojavljajo v frazemih slovenskega jezika, so bela, rdeča in črna.

Hipoteza je delno potrjena. Nedvomno sta črna in bela prevladujoči barvi v frazemih, saj se velikokrat nanašata na odnos pozitivno-negativno, ki ga že od nekdaj dojemamo v povezavi z njuno simboliko. Menila sem, da se bo tudi rdeča pojavljala v velikem številu, vendar pa ni bilo tako. Čeprav je frazemov s sestavino rdeč precej, je nekoliko več takšnih, ki vsebujejo zeleno in predvsem zlato barvo. Glede na simboliko in razširjenost nekaterih barv v družbi bi sklepala, da bo pri posameznih frazemih več različic le-teh. Tako me je presenetilo majhno število frazemov s sestavino moder, saj se ta v vsakdanjem življenju precej pogosto pojavlja.

- Obravnavani frazemi so označeni z različnimi kvalifikatorji in so izvorno zelo raznoliki.

Hipoteza je potrjena. Vsak od obravnavanih frazemov je bil označen vsaj z enim kvalifikatorjem. Med temi jih je bilo izrazito največ z oznako *ekspresivno*, sledili pa so frazemi, označeni kot publicistični. Preostali so se v manjšem številu razporedili med druge kvalifikatorje, vendar pa se nobeden ni uvrstil v kategorije *evfemistično/olepševalno*,

evfemistično/v krščanskem okolju, nizko, šaljivo, zastarelo, nižje pogovorno ali narečno. Presenetilo me je, da kljub pomenu rožnate, ki v večini primerov izraža olepševanje, nobeden ne spada pod *evfemistično/olepševalno*. Prav tako je zanimivo, da pod *nižje pogovorno* ali *narečno* ni frazemov, saj so se mnogi razvili na osnovi ljudske miselnosti in verovanja. Vsakemu frazemu sem lahko tudi določila tudi izvor. Ugotovila sem, da je le-ta precej raznolik, pod vsako kategorijo razen *iz grško-rimske kulture* se je namreč uvrstil vsaj en frazem. Zato sem to kategorijo zanemarila in samostojno dodala *iz vidnih in/ali fizičnih lastnosti*, ki se je za obravnavane frazeme zdela bolj praktična.

- Barve v frazemih lahko smiselno povežemo z izvorom posameznih frazemov.

Hipoteza je delno potrjena. V večini primerov sem lahko izvedela, kako oz. zakaj je frazem s posamezno barvo nastal. Takšni so predvsem tisti, ki temeljijo na vidnih/fizičnih lastnostih. Ponekod drugod pa so se pojavile težave, saj v *Slovarju slovenskih frazemov* ni bilo navedenega izvora ali pa ta ni pojasnil uporabe barve. Med frazemi, ki niso imeli razloženega izvora, sta bili *modra* in *bela knjiga*, nastanek pa ni bil povsem jasen tudi pri frazemu *bela jetra*.

- Barve v frazemih so povezane s pomenom posameznih frazeoloških enot.

Hipoteza je delno potrjena. Vseh frazemov mi ni uspelo povezati s simbolnim pomenom barve, saj se je ta velikokrat uveljavila kot posledica uporabe predmetov, oblačil ali celo pisave. Ugotovila sem, da se pomen barve ne navezuje le na pomen frazema, ampak tudi na njegov izvor. Ponekod se je tako pojavila težava, saj določeni frazemi v *Slovarju slovenskih frazemov* niso imeli pojasnjene izvora (npr. *bela* in *modra knjiga*). V teh primerih sem poskusila sklepati iz pomena frazema ali pa sem rešitev iskala v ponazorjalnem gradivu slovarja.

8 SKLEP

V raziskovalni nalogi sem se osredotočala na barve v slovenskih frazemih. Najprej sem se posvetila teoretičnemu delu naloge, v katerem sem predstavila frazeologijo in preučila definicije njene osnovne enote – frazema. V sledečem poglavju sem opisala zgradbo in nastanek *Slovarja slovenskih frazemov*, ki je osrednji vir moje naloge, ter se ozrla v različne

srednješolske učbenike. Ti so frazeologiji in frazemom namenjali le malo pozornosti, definirali so jih kot stalne besedne zveze, jih označili kot slogovno zaznamovane in razdelili na rekla ter rečenice. Zasedila pa sem tudi primere, čeprav redke, ki kot sestavino vsebujejo barvo. Glede na uporabo v znanstveni literaturi sem raziskala problematiko uporabe različnih izrazov za osnovno enoto frazeologije in se pri tem odločila za poimenovanje frazem, ki se dosledno uporablja tudi v srednješolskih učbenikih in *Slovarju slovenskih frazemov*. Ker so v tem navedeni le nestavčni frazemi oz. rekla, sem se v nalogi osredotočila nanje. V nadaljevanju sem predstavila pomen barv za našo kulturo in življenje ter podrobneje predstavila barve, ki se pojavljajo v slovenskih frazemih. Pri tem sem kot zanimivost dodala tudi uporabo barv pri oblačenju, saj le-to izkazuje kulturo, navade in vpliv barv na vsakdanje življenje.

V praktičnem delu sem najprej zbrala vse frazeme iz Kebrovega *Slovarja slovenskih frazemov*, ki so vsebovali barvo kot sestavino ali pa jo izražali v svojem pomenu. Te sem najprej razvrstila glede na kvalifikatorje in nato še glede na izvor. Največ frazemov je bilo ekspresivnih, njihov izvor pa je bil zelo raznolik. Najmanj sem jih uvrstila v kategoriji *iz druge književnosti* in *iz Biblije ali drugih religiozних besedil*, sama pa sem dodala kategorijo *iz vidnih in/ali fizičnih lastnosti*. Zbrane frazeme sem po barvah razvrstila v preglednice in njihove pomene poskusila smiselno povezati s pomenom barve. Pri tem se je pomen mnogokrat prepletal tudi z izvorom frazema. Med frazemi z modro barvo je bila prisotna povezava z bogovi, pri rumeni pa s postaranostjo, boleznijo in komunikacijo. Prav tako je bila starost poglavitna simbolika sive barve. Zelena in zlata sta se zaradi mnogo asociacij navezovali predvsem na rastlinstvo in bogastvo zlata. Pri rdeči sta poudarjena pomena za ogenj in kri, ki se v večini frazemov le nekoliko preoblikujeta. Izrazi, ki vsebujejo belo in rožnato, so navadno pozitivni (v primeru rožnate olupševalni), medtem ko ima črna značilno negativno simboliko.

Naslov moje raziskovalne naloge nakazuje na nove in nove možnosti raziskav, ki jih nikakor ni mogoče izčrpati, saj lahko zbrane (in tudi preostale) frazeme proučujemo še z drugih, v nalogi omenjenih vidikov. Ob raziskovalnem delu se namreč odpirajo zmeraj nova vprašanja in zagate, se kažejo ideje in rešitve, o katerih je vredno razmišljati. Hkrati pa želim poudariti, da s pravo mero rabe frazemov v vsakdanjem sporazumevanju ohranjamo slovensko jezikovno kulturo, hkrati pa poskrbimo tudi za zadostno jezikovno barvitost.

9 VIRI IN LITERATURA

- BERNJAK, Elizabeta. Simbolika mavričnih barv v slovenski in madžarski frazeologiji. *Večno mladi Htinj: ob 80-letnici Janka Čara*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnost, Filozofska fakulteta, 2012. 218 str. ISBN: 978-961-6656-79-5.
- ČEH STEGER, Jožica. Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku. *Jezikoslovni zapiski*, let. 11, št. 2, str. 89–103. ISBN: 961-6568-18-3.
- JAKOP, Nataša. *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2006. 212 str. ISBN 961-6568- 49-3.
- KOVAČEV, Asja Nina. *Govorica barv*. Ljubljana: Prešernova družba, Vrba, 1997. 349 str. ISBN: 961-6186-23-X.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. *Na pragu besedila 2*. 3. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2009. 126 str. ISBN 978-961-209-905-3.
- KRŽIŠNIK, Erika. Socialna zvrstnost in frazeologija. *XXXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 29. 6. – 18. 7. 1998. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 1998. Str. 53–69. ISBN 961-6200-76-3.
- MENAC, Antica. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, 2007. 270 str. ISBN 978-953-7421-01-4.
- RODE, Matej. Semantični odnosi v frazeologiji. *Slavistična revija*, let. 23, št. 3–4, str. 439–441.
- SLEMENJAK, Tanja idr. *Barve jezika 2*. 1. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2017. 129 str. ISBN 978-961-271-779-7.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena. *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*. Maribor: Slavistično društvo, 1999. 285 str. ISBN 961-90073-9-5.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1973/74: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo*, let. XIX., št. 8, str. 273–279. ISSN 0021-6933.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- VOGEL, Jerica idr. *Slovenščina 2: z besedo do besede*. Prenovljena izd., 1. natis. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016. 205 str. ISBN 978-961-01-4389-5.

- ZAJC BERZELAK, Karla idr. *Govorica jezika 2 in 3*. 1. izd. Ljubljana: Modrijan, 2008. 243 str. ISBN 978-961-241-277-7.
- ZERONIKOVA, Magdalena, 2009: *Barve v češki in slovenski frazeologiji*. Diplomsko delo. Brno. Filozofska fakulta.
- SANDFORD, Jason. In Appalachia, strong sex drive is called the “white liver” disease. *Ashvegas: The city you love. The news you want* [online]. [Citirano 7. februar 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://ashvegas.com/in-appalachia-strong-sex-drive-is-called-the-white-liver-disease>>.
- LISJAK, Bojan. Zlata barva. *Vse o barvah: svet v barvah je lepši* [online]. [Citirano 22. januar 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://bojanlisjak.wixsite.com/vse-o-barvah/zlata-barva>>.
- Slovar slovenskih frazemov. *ZRC SAZU: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. [Online]. s.d. [Citirano 10. januar 2018]. Dostopno na spletnem naslovu <<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/slovar-slovenskih-frazemov#v>>.